

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• «ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΟΡΤΑΖΩΜΕΝ ΝΕΚΡΩΣΙΝ» (Γ.Β.Μ.)	105
• ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (Καθηγ. Α.Ν. Τσιριντάνη)	107
• Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΔΑΚΡΥΩΝ - ΟΙ ΚΡΥΠΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ (Γεωργ. 'Αχ. Παπαδημητρίου)	108
• Ο ARNOLD SOMMERFELD ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ (Α. Δωρικοῦ)	115
• Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ('Αθ. Καραμπέτου)	121
• Ο ΧΙΤΩΝΑΣ (Ποίημα Ι. Α. Νικολαΐδη)	122
• J.H. PESTALOZZI: Ο ΑΓΙΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ (Δ.Κ. Κουτσουλέλου)	123
• ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ (Πανομίτη)	125
• ΙΟΥΔΑΣ ΚΑΙ ΝΥΧΤΑ (Ποίημα Α. Σταυρίτη)	126
• ΑΠ' ΟΣΑ ΣΥΜΒΑΙΝΟΥΝ: ΑΠΟΛΑΥΣΗ (Μελπ. 'Αντωνοπούλου)	127
• ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.)	128
• ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σ.Β.Π.)	129
• ΟΥΡΑΝΙΟΣ ΑΥΤΟΨΙΑ (Διήγημα π. 'Ιγν. Παλασπηλιοπούλου)	131
• ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	135

ΕΤΟΣ 60ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1997

ΑΡΙΘ. 580

ΔΡΧ. 200

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Ἐπανεξεδόθη σὲ τέταρτη ἔκδοση

ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ

Γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω

Ἵπὸ

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

**Ἐπιμελημένη ἔκδοσις
μὲ 15 εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου**

Κεντρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελίαι:

Γραφεῖα περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες»

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι – Τηλ. 32 35 931

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 60ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1997

Άριθ. 580

«ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΟΡΤΑΖΟΜΕΝ ΝΕΚΡΩΣΙΝ»

Θέμα ύπαρξιακό. Πρόβλημα πανανθρώπινο. Κανένα δέν αφήνει αδιάφορο. Όποιος θά ισχυριζόταν κάτι διαφορετικό δέν θά ήταν ειλικρινής ούτε μέ τόν έαυτό του.

Τό πρόβλημα ύπάρχει. Καί όλους τούς άπασχολεῖ. Άν ύπάρχει μιá διαφορά δέν εἶναι στό πρόβλημα. Εἶναι στήν αντιμετώπιση. Όλοι τό αντιμετώπιζουν, μέ δέος καί τρόμο συχνά. Οἱ πιό πολλοί ὅμως τό άποφεύγουν μέ τή μέθοδο τῆς φυγῆς καί τῆς υπεκφυγῆς. Γι' αὐτούς ὁ θάνατος εἶναι ἕνας κίνδυνος. Καί ὅσο κι ἄν εἶναι ἀπό τά πιό ψηλαφητά καί σίγουρα γεγονότα δέν θέλουν ούτε καν νά τό σκέπτονται.

Εἶναι ὅμως δυνατόν; Ἡ γνωστή συγγραφεύς Simone de Beauvoir (Σιμόν ντε Μπωβουάρ) γράφει μέ τρόπο: «Τά γηρατειά φθείρουν καί τήν καρδιά... Ὁ θάνατος δέν εἶναι πιá μακρινή ἄγρια περιπέτεια. Ἐνοχλεῖ τόν ὕπνο μου. Καί ὅταν ξυπνάω αισθάνομαι τόν ἴσκιο του ανάμεσα στόν κόσμο καί σέ μένα. Ἐχω ἀρχίσει κιόλας νά τόν ξῶ!»

Δέν εἶναι, ἀλήθεια, τρομερό νά βασανίζεται ὁ ἄνθρωπος νύχτα καί ἡμέρα ἀπό ἕνα ἐφιάλητ, ἀπό ἕνα φοβερό πρόβλημα, τό πρόβλημα τοῦ θανάτου, πού εἶναι καί πρόβλημα ζωῆς καί νά μὴ βρῖσκει μιá ἀπάντηση, μιá ἱκανοποιητική λύση; Καί εἶναι πρόβλημα ζωῆς, γιατί ἡ σκέψη καί ἡ αντιμετώπιση τοῦ θανάτου ἢ μάλλον τῆς ἀναστάσεως καί τῆς αἰωνιότητος, μᾶς κάνει νά δοῦμε πολλὰ

πράγματα μέ ἄλλο μάτι. Ἄλλιῶς αντιμετώπιζει κανεῖς καί τά πιό καθημερινά γεγονότα μέσα ἀπό τό πρίσμα τῆς αἰωνιότητος.

Θά δοῦμε τή ζωή μέ τό κοντόφθαλμο βλέμμα τῆς ἀπιστίας ὅπου τά πάντα καταλήγουν σ' ἕνα τάφο; Τότε ὕλη καί σάρκα τό ἰδανικό μας. Ὁ ἐπικουρισμός καί ὁ σαρκολατρισιμός ἢ φιλοσοφία μας. Τό «*φάγωμεν πίωμεν αὔριον γάρ ἀποθνήσκομεν*» τό σύνθημά μας. Θά ἀτενίσουμε ὅμως τή ζωή μας μέ προεκτάσεις πού ξεπερνοῦν τά περιορισμένα γήινα πλαίσια; Τότε θά πάρει ἄλλες φωτεινές καί ἀνώτερες διαστάσεις. Ἡ ζωή μας δέν εἶναι ἡ ζωή τοῦ ἔρπετου πού σέρνεται στό χῶμα καί γλύφει λάσπη, γιά νά συνθλιβεῖ ἀργά ἢ γρήγορα κάτω ἀπό τό βαρῦ πέλμα τοῦ πανδαμάτορα χρόνου. Εἶναι ἡ ζωή τοῦ οὐρανοδρόμου ἀετοῦ, τοῦ ἀναστημένου πιστοῦ, πού χαίρεται τίς φωτόλουστες κορυφές καί προγεύεται «*ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καί οὐς οὐκ ἤκουσε καί ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*» (Α' Κορινθ. 6' 9).

Νά ἡ οὐσιαστική διαφορά. Πιστεύουμε στήν αἰωνιότητα καί στήν ἀνάσταση τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ; Ὁλόκληρη ἡ ζωή μας ἀλλάζει, μεταμορφώνεται. Τό καθετὶ παίρνει ἄλλο νόημα. Εἶναι ὑπερδύναμη. Φυγάδευση τῆς ἀπελπισίας.

Καί ὅλα αὐτά δέν εἶναι θεωρίες. Εἶναι βίωματικές ἐμπειρίες πού τίς ἐξῆσαν καί τίς

ζοῦν πάντοτε οἱ ἀληθινὰ πιστοί. Τὰ ἀτέλειωτα δάκρυα καὶ οἱ ἀπαρηγόρητοι θρήνοι δὲν ἔχουν θέση στὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν. Στὰ αὐτιά τους ἀντηχοῦν ἐνισχυτικὰ καὶ στὶς πὸ τραγικὲς στιγμὲς οἱ λόγοι τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «**Οὐ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κοιμημένων, ἵνα μὴ λυπήσθε καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα**» (Α΄ Θεσ. δ΄ 13). Ζοῦν πάντοτε μὲ τὴν ἐλπίδα, γιατί ζοῦν μὲ τὴ βεβαιότητα τῆς Ἀναστάσεως. Ρητὴ ἡ διαβεβαίωση τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς ζωῆς καὶ Νικητοῦ τοῦ θανάτου: «**Εγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα**» (Ἰωάν. ια΄ 25-26).

Γιὰ τοὺς πιστοὺς, λοιπόν, δὲν ὑπάρχουν νεκροταφεῖα. Ὑπάρχουν μονάχα κοιμητήρια. Ὁ θάνατος γι' αὐτοὺς δὲν εἶναι θάνατος. Εἶναι ζωὴ, νέα ζωὴ. «**Τὸ φθαρτὸν ἐνδίδεται ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἐνδύεται ἀθανασίαν**» (Α΄ Κορινθ. ιε΄ 53). Μετὰ τὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ὁ θάνατος φυσικὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ χωρὶς δύναμη. Μοιάζει μὲ φίδι χωρὶς δηλητήριον. Ἐχει χάσει τὸ κεντρί του. Εἶναι μία φωτεινὴ ἀλλάγη. Τὸ πέρασμα στὴν ἀληθινὴν ζωὴ, στὴν αἰωνιότητα. Ὁ ἄδειος τάφος τοῦ Χριστοῦ ἔγινε τὸ ἀνεξάντλητο κεφαλάρι θείας ζωῆς καὶ ἀθανασίας. «**Ἦ τάφος ἀθανασίας χωρίον! Ἦ τάφος ἀναστάσεως ἐργαστήριον! Ἦ τάφος τῶν τάφων κατάλυσις! Ἦ τάφος ἐν ᾧ θάνατος τοῦ εἶναι θάνατος παύεται! Ἦ τάφος ἐν ᾧ ζωὴ φέεται πέρασ οὐκ ἔχουσα**», ἀναφωνεῖ καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ἡ φωνὴ του ἀποτελεῖ τὸν ἀντίλαλο τῆς φωνῆς τοῦ θείου Παύλου.

Ἡ νίκη τοῦ Χριστοῦ πᾶν ὁ θάνατος εἶναι ἡ μεγάλῃ στιγμὴ τῆς ἱστορίας. Ἡ νίκη Του εἶναι καὶ δική μας νίκη. Ὁ Κύριος εἶ-

ναι ὁ «**πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν**» (Κολασ. α΄ 18). Προηγήθηκε γιὰ νὰ ἀκολουθήσουμε. Ἡ Ἀνάστασις Του εἶναι τὸ προμήνυμα καὶ τὸ πρότυπο καὶ τῆς δικῆς μας ἀναστάσεως στὴ νέα ζωὴ ποὺ δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε θάνατος οὔτε ἁμαρτία οὔτε δάκρυα. «**Ὁ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεὶ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ**» (Α΄ Κορινθ. στ΄ 14). Αὐτὸ εἶναι τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδας, ὁ βράχος τῆς πίστεως πᾶν ὁποῖο συντρίβονται ὅλα τὰ κύματα τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπελπισίας.

Αὐτὸ τὸ θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως, τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς χαρᾶς, ζοῦσαν οἱ πιστοὶ τῆς πρωτοχριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Μιὰ ματιὰ τίς κατακόμβες γεμίζει ὄχι ἀπὸ κατάθλιψη ἀλλὰ ἀπὸ ὑπερκόσμια ἐλπίδα. Οἱ κατακόμβες δὲν εἶναι τόποι πένθους. Οἱ πιστοὶ ἐκεῖ προπέμπουν ὄχι μὲ θρήνους. Κατευδώνουν μὲ ὕμνους. Ὅλα τὰ σύμβολα καὶ οἱ ἐπιγραφές δὲν θρηνολογοῦν. Μακαρίζουν τοὺς «**κοιμημένους ἐν Κυρίῳ**». Ἐκεῖ βρισκόμε ὄχι τὸ ἀγνωστο καὶ τὴν ἐξαφάνισις, ἀλλὰ τὸν φοῖνικα ποὺ ἀναγεννᾶται, τὴν ἀγκυρα τῆς ἐλπίδας, «**τὴν ἀσφαλὴ τε καὶ βεβαίαν**», τὸ παγῶνι, τὸν Ἰωάννᾳ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ κήτους, καθετὶ ποὺ φανερώνει πίστη καὶ ἐλπίδα, ἀφθαρσία καὶ βεβαιότητα στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ στὴν ἀνάστασις τοῦ σώματος.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο μήνυμα ποὺ μᾶς φέρνει ἡ λαμπροφόρος ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. «**Θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν**». Μήνυμα νίκης καὶ θριάμβου. Χαρᾶς καὶ ἐλπίδας. Μήνυμα γιὰ ὅλους ἀνεξαιρέτως ποὺ λαχταροῦν νὰ ζήσουν χωρὶς φόβους καὶ ἀγωνίες, ἀναστημένοι μέσα στὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως.

Γ.Β.Μ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

.....
Συμπέρασμα: Ἐμεῖς θὰ ζητήσωμε ἄλλον τρόπο γιὰ νὰ πεισθοῦμε γιὰ τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως. Καὶ ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ ἄλλος τρόπος; Βέβαια, ὑπάρχει πρῶτα ἡ μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων. Ἀλλὰ ἡ μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων, βλέπετε, ἀναφέρεται σὲ ἓνα γεγονός πού βρῖσκεται παραπάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη πείρα. Ὅταν διαβάζω Ἡρόδοτο καὶ γράφει γιὰ τὴν ναυμαχία στὴ Σαλαμίνα, σκέπτομαι εὐλογοῦν καὶ γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ναυμαχίας αὐτῆς. Ἐδῶ ὅμως τὰ Εὐαγγέλια μοῦ μιλάνε γιὰ κάτι πού εἶναι ξένο στὴν ἀνθρώπινη πείρα. Ξένο, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι λείπει πράγματα πού εἶναι ἀνισόροπα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι αὐτὰ πού λείπει δὲν ἐπικυρώνονται ἀπὸ παρόμοια γεγονότα. Τὸ γεγονός δηλαδὴ πού ἀναφέρονται, εἶναι κάτι τὸ μοναδικό. Καὶ ὄχι μόνο εἶναι μοναδικό, ἀλλὰ καὶ ἐμφανίζεται ὡς μοναδικό.

Τί θὰ γείνει, λοιπόν; Πρέπει ἡ πίστη μου στὸ γεγονός αὐτὸ νὰ νομιμοποιηθῆ. Αὐτὸ εἶναι ἓνα θέμα πολὺ μεγάλο καὶ πάνω σ'αὐτὸ ἀπασχολήθηκα τοὺς τελευταίους μῆνες πολὺ, ἀλλὰ δὲν ἔχομε τώρα καιρὸ νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἐνα μόνο θέλω νὰ πῶ, ὅτι ὁ Κύριος δείχνει τοῦτο: Ἐὰν οἱ αἰῶνες πού πέρασαν ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα μέχρι σήμερον, ἀντὶ νὰ εἶναι ἡ φοβερὴ ἱστορία τῶν δέκα ἐννέα αἰώνων μὲ τις «μωρὲς ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔριδας καὶ μάχας νομικάς», ἦταν μιὰ ἱστορία, ὅπως τὸ λέω, ὄχι ἀναμαρτησίας ἀλλὰ ἀνωτερότητας, ἐγὼ δὲν πιστεύω ὅτι θὰ ὑπῆρχε ἄνθρωπος πού νὰ ἀμφέβαλλε γιὰ τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως. Γιατί, ἀπλούστατα, ἡ ἀνθρώπινη πείρα δὲν δείχνει βέβαια ἀνθρώπους ἀνισταμένους ἐκ νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ Εὐαγγέλια δὲν λένε ὅτι κάθε μέρα ἀνίστανται νεκροί, ὥστε νὰ πῆς γιὰ τὸ λένε αὐτό, ἀφοῦ ἐγὼ δὲν βλέπω οἱ νεκροὶ νὰ ἀνίστανται.

Γιατί μιὰ φορὰ ἐγίνε αὐτὸ καὶ στὸ κάτω-κάτω, πόθεν δῆλον ὅτι δὲν ἐγίνε αὐτό; Ἐκεῖνο πού ἐμποδίζει τὴν πίστη καὶ τὴν θαμπώνει, εἶναι κυρίως τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουν οἱ καρποί.

Καὶ τοὺς καρπούς, βέβαια, δὲν θὰ τοὺς δῆτε καὶ αὐτοὺς διὰ τῆς πίστεως. Δὲν θὰ ψηλαφήσω, βέβαια, τὸν Κύριο ὅπως ὁ Θωμᾶς ἀλλὰ τοὺς καρπούς τῆς πίστεως στὸν Κύριο, αὐτοὺς πῶς πρέπει νὰ τοὺς ψηλαφήσω, γιὰ νὰ πιστέψω στὴ ρίζα τοῦ Χριστιανισμοῦ πού εἶναι ἡ Ἀνάσταση. Δηλαδὴ, τὴν μὲν Ἀνάσταση θὰ τὴν δῶ μὲ τὴν πίστη, ὄχι ὅμως καὶ τοὺς καρπούς μὲ τὴν πίστη. Πρέπει λ.χ. νὰ ἰδῶ τὴν εἰρήνη, τέλος πάντων, στοὺς ἀνθρώπους πού ὁμολογοῦν τὴν πίστη αὐτή. Νὰ δῶ τὴν ἀγάπη, νὰ δῶ τὴν ἀρετή, νὰ δῶ καὶ τὸ ἀνέβασμα τὸ ψυχικό, καὶ ὅπως ἔχω πει, ὄχι ὑπερβολικά πράγματα, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἓνα κοινωνικὸ καθεστῶς. Ὁ Κύριος ἄλλως τε τὸ εἶπε, ὅτι «ἀπὸ τῶν καρπῶν», δηλαδὴ ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων, «ἐπιγνώσεσθε αὐτούς».

Καὶ τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι στὴ χριστιανικὴ γενεὰ τῆς ἐποχῆς μας, ἔχει ταχθῆ ἡ ἱερὴ ἀποστολὴ νὰ στρέψωμε, ἐπὶ τέλος, τὴν προσοχὴ τῆς χριστιανοσύνης πρὸς τοὺς καρπούς. Δηλαδὴ, πρὸς τὴν ἄρτια ἀνθρώπινη προσωπικότητα, πού οὔτε ἀναμαρτητὴ νὰ εἶναι, οὔτε χωρὶς ἀδυναμίες νὰ εἶναι, ἀλλὰ νὰ εἶναι οὐσιωδῶς ἀνώτερη, κατὰ μέσο ὄρο, ἀπὸ ἐκείνη πού παρουσιάζουν ὅσοι δὲν ἐτράφησαν μὲ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ νὰ πηγαίνει πρὸς τὸ ἐπάνω, σὲ μιὰ ἀνοδικὴ πορεία.

Αὕτῃ νομίζω ὅτι εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῆς γενεᾶς μας. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀποστολὴ πρέπει νὰ δώσωμε ὡς ἀπάντηση στὸν Κύριο τὸν Ἀναστάνα.

Α.Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ

(Ἀπὸ τὸ προσφάτως κυκλοφορήσαν διβλίον «Ἡ Πίστις ὡς βίωμα» Τόμος Στ', Ἐκδόσεις «Συζήτησις»)

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΩΝ ΔΑΚΡΥΩΝ ΟΙ ΚΡΥΠΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ

Ἡ Ἐκκλησία πού ιδρύθηκε στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς πορεύεται ἐπὶ εἴκοσι αἰῶνες καὶ θὰ προεῖται μέχρι τῆς συντελείας αὐτῶν. Πρὶν ἀπὸ 2000 χρόνια ἐξεχύθη τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς στὴ γῆ «ἀλλὰ ἐμεῖς δὲν γνωρίζουμε ἀρκετὰ μὲ ποιους τρόπους, μυστικούς, πῶτισε τὰ χερσωμένα ἐδάφη τῆς εἰδωλολατρίας καὶ ἔκανε τὴν ἔρημο κατὰ τὸν Προφήτη Ἡσαΐα νὰ «**ἀνθήση καὶ ὕλοχαρήση**».

Οἱ πρῶτες Χριστιανικὲς κοινότητες, οἱ πρῶτες Ἐκκλησίες ιδρύθηκαν στὴν Παλαιστίνη, τὴ Συρία, τὴν Μικρὰ Ἀσία, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Ἰταλία. Στὶς πρῶτες Ἐκκλησίες γιὰ πρώτη φορὰ σχηματίστηκαν οἱ πρότυπες χριστιανικὲς οἰκογένειες, οἱ ἰδανικὲς κοινότητες ὅπου «**τὰ πάντα ἦσαν κοινὰ τοῖς πᾶσι**», δηλαδή ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινε ζωὴ. Τοὺς πρῶτους τρεῖς αἰῶνες βιώθηκε μιὰ ἀνεπανάληπτη χριστιανικὴ ζωὴ, γεμάτη ἀγάπη, ζῆλο γιὰ τὴν ἐξάπλωση τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν μεταστροφή τῶν εἰδωλολατρῶν. Τότε ἀνυψώθηκε ἡ γυναίκα στὴ θέση πού τῆς ἔδωσε ὁ Δημιουργός, τότε ὁ δοῦλος ἔγινε ἰσότιμος μὲ τὸν πατρῖο καὶ δὲν χρειάστηκαν συνταγματικὲς ρυθμίσεις ἢ φεμινιστικὰ κινήματα γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν οἱ ἰσότητες. Σ'αὐτοὺς τοὺς τρεῖς αἰῶνες ὅμως ἡ Στρατευομένη Ἐκκλησία ἀνέδειξε τοὺς πρῶτους Μάρτυρες, τοὺς πρῶτους Ἀγίους. Ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ νέα Θρησκεία, διώχθηκε μὲ τρόπους φρικτοὺς καὶ σατανικούς. Τὸ αἷμα καὶ τὰ δάκρυα χύνονταν κρουνηδὸν ἀλλὰ ἡ νέα θρησκεία θεμελιωμένη στὸ αἷμα Ἐκείνου μεγαλοφυεῖ. Γιατὶ ἀναπτύχθηκε στὶς ψυχὲς καὶ στεγάσθηκε στὶς κατακόμβες. Τὴν νύκτα προσέχεται στὶς κατακόμβες καὶ τὴν ἡμέρα

θηριομαχεῖ στὸ Κολοσσαῖο. Πολυάριθμοι οἱ Μάρτυρες τῆς πίστεως, λίγοι γνωστοὶ σὲ μᾶς, οἱ περισσότεροι γνωστοὶ μόνο στὸν Θεό. Ἐξησαν γιὰ λίγα χρόνια στὴ Στρατευομένη Ἐκκλησία γιὰ νὰ ζήσουν αἰῶνια στὴ Θριαμβεύουσα.

Ἀπὸ τὰ διάφορα μαρτυρολόγια, πού γράφτηκαν ἀπὸ αὐτόπτες μάρτυρες ἢ ἀπὸ πρακτικὰ Ρωμαϊκῶν δικαστηρίων, πληροφορούμεθα τὸ πῶς ἐβάδισαν πρὸς τὸ μαρτύριο οἱ μελλοθάνατοι Χριστιανοὶ καὶ συμπεραίνουμε ὅτι ἐὰν ὅλη ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἦταν ἓνα θαῦμα ἀρετῆς καὶ δυνάμης, τὸ μαρτύριο λάμπει ὡς κορωνίδα αὐτοῦ τοῦ θαύματος. Ἄπειρα τὰ παραδείγματα τοῦ θάρρους, πού ἔκαναν μερικὲς φορὲς καὶ τοὺς δημίους ἀκόμη νὰ μεταστραφοῦν, νὰ γίνουν Χριστιανοὶ καὶ νὰ ὀδηγηθοῦν καὶ αὐτοὶ στὸ μαρτύριο (Λαοδίκειος, Θεότιμος, Θεόδουλος καὶ ἄλλοι πολλοί). Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Μαθητὲς Του ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸ «**καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς**» (Πράξ. α' 8) ἴσχυσε καὶ σὲ μαθητὲς Του καὶ σὲ δημίους.

Πολλοὶ Χριστιανοὶ ὅμως, κατὰ τοὺς τρεῖς πρῶτους αἰῶνες, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τοὺς διωγμοὺς ἀπέκρυπταν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τὴν πίστη τους γι'αὐτὸ καὶ μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ἀπὸ τὸν ὄρο **Κρυπτοχριστιανοί**. Ὅταν τὸ 313 μ.Χ. ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος μὲ τὸ διάταγμα τῶν Μεδιολάνων ἄρχισε νὰ προστατεύει τοὺς Χριστιανούς, οἱ τελευταῖοι ξεθάρρεψαν. Ὅμως στὸ προηγούμενο διάστημα ὑπῆρξαν καὶ Χριστιανοὶ πού δὲν θέλησαν νὰ ὑποβληθοῦν σὲ βασανιστήρια ἢ δὲν τὰ ἄντεξαν τελικὰ καὶ ἀρνήθηκαν τὴν πίστη τους. Αὐτοὶ

χαρακτηρίσθηκαν ως «*πεπτωκότες*». Τό μεγάλο αυτό πρόβλημα των «*άρνητων*» άπασχόλησε τις Χριστιανικές Κοινότητες τής εποχής καθώς και τους Πατέρες τής Έκκλησίας. Άλλοι, όταν έπαυσαν οι διωγμοί, δέν τους δέχθηκαν στο ποίμνιο, γιατί παρέδθησαν τή θεία έντολή: «*Ούδεις δύναται δυσίν κυρίοις δουλεύειν*». Καί αυτό ήταν φυσικό όταν είχαν νά συγκρίνουν αυτούς, μέ τους μάρτυρες πού μεγαλούργησαν στους Ίπποδρόμους. Γιατί δέν είναι μόνο άξιο σεβασμού και θαυμασμού τό ότι εδάδισαν πρós τόν θάνατον. Άλλά τό πώς εδάδισαν. Μέ πίστη και μέ αυτοθυσία πρωτοφανή ανά τους αιώνες, μέ θάρρος και μέ γενναιότητα, μέ χαρά και ύμνους, μέ τό χαμόγελο στά χείλη και μέ τά χέρια ύψωμένα στόν Θεό, για νά συγχωρήση τους δημίους τους. Άλλοι Έκκλησιαστικοί άρχοντες άντιμετώπιζαν τους «έπανακάμπτοντες» μέ συμπάθεια -όπως ό Χριστός δέχθηκε τόν Πέτρο πού τόν άπαρήθηκε τρίς- άφοϋ βέβαια οι τελευταίοι όμολογούσαν τήν άμαρτία τους. Αυτοί ήταν οι πρώτοι Κρυπτοχριστιανοί.

Κατά τή Βυζαντινή περίοδο έγινε μέγανος διωγμός στην Κρήτη περί τό τέλος τής διακυβέρνησης του Λέοντος Άρμενίου (813-829), γιατί πολλοί άρνήθηκαν νά άσπασθούν τόν Μωαμεθανισμό πού τους επέβαλαν οι Σαρακηνοί, ένώ άλλοι έξισλαμίσθησαν. Αυτό φαίνεται έξ άντιδιαστολής άπό τό γεγονός ότι όταν έξεδιώχθηκαν οι Σαρακηνοί άπό τό Στρατηγό Νικηφόρο Φωκά -τόν μετέπειτα Αυτόκράτορα- τό μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ξαναγύρισε στόν Χριστιανισμό. Υπήρξε δηλαδή μία προσωρινή άποστασία.

Κατά τήν ύστεροβυζαντινή περίοδο έπίσης παρουσιάσθηκαν κρυπτοχριστιανικές καταστάσεις όταν Μουσουλμανικά φύλα μετακινούνταν άπό τόν Άραβικό χώρο πρós τή Δύση. Κρυφός Χριστιανός ήταν ό Σουλτάνος των Σελτζούκων Issedy Kaiuans ό Β' (1246-1257), όταν ως Μουσουλμάνος

Σουλτάνος κυβερνούσε τό μικρό Άσιατικό κράτος του. Αυτό βεβαιώθηκε κατά τήν διάρκεια μακρής παραμονής του στην Κων/πολη, όποτε ως φιλοξενούμενος του Μιχαήλ Παλαιολόγου ζούσε χριστιανική ζωή, εκκλησιαζόμενος τακτικά, άσπασόμενος τις εικόνες διατηρώντας σχέσεις μέ τόν τότε Πατριάρχη Άρσένιο.

Η περίπτωση του Κρυπτοχριστιανισμού κατά τήν διάρκεια τής Όθωμανικής κυριαρχίας χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή και μελέτη. Μέ τήν πτώση τής Πόλης ή δύναμη άντίστασης του Έλληνισμού μειώθηκε σημαντικά, γεγονός πού άποδεικνύεται άπό τις άλλαξοπιστίες και τήν μοιρολατρική στάση πού τήρησε σέ πολλές περιπτώσεις κληρος και λαός. Εύτυχώς υπήρξε στά χρόνια τής σκλαβιάς τό Πατριαρχείο τό όποιο, ένώ για τους Τούρκους έθεωρείτο σαν αυτόνομο Έκκλησιαστικό κράτος, για τόν Έλληνισμό ήταν και ή έθναρχεύουσα άρχή, π.χ. άσκούσε δικαιοδοσία στο οικογενειακό και άστικό δίκαιο των ύποδούλων. Βεβαίως ή Πύλη δίνοντας προνόμια στόν Πατριάρχη άπαιτούσε τήν μέση του Πατριαρχείου ύποταγή των Χριστιανών σ' αυτήν. Κατά τόν Ν. Πανταζόπουλο, ό Πατριάρχης ύπό τήν Έθναρχική του ιδιότητα ήταν «*άνούσιος έγγυητής τής μόνιμης ύποταγής των ραγιάδων στόν κατακτητή*». Όμως οι Ρωμηοί μπόρεσαν νά έπιδιώσουν πνευματικά και έθνικά μέση τής Έκκλησίας, έχοντας τους έπισκόπους τους ως έθναρχες.

Μιά άλλη πραγματικότητα είναι ή έξης: Η Όθωμανική αυτοκρατορία ήταν κράτος θεοκρατικό, ό δέ άρχηγός της, ό Σουλτάνος, ήταν ή «*σκιά του Θεού*» στην γή, πού θα πραγματοποιούσε τό «*αίδεώδες τής Ισλαμικής Οίκουμένης*» δηλ. θα επέβαλε τή Μουσουλμανική θρησκεία. Αυτό έδινε στο Κράτος Οικουμενικό χαρακτήρα, πέρα άπό τις όποιες έθνικές διαφοροποιήσεις, διότι ή διαφοροποίηση γινόταν μέ βάση τή Θρησκεία και όχι τήν Έθνική καταγωγή. Οι

Ἀρχηγοὶ (π.χ. ὁ Πατριάρχης) καὶ οἱ ὑπὴκοοι τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἀνῆκαν σὲ μία θρησκευτικὴ κοινότητα καὶ ὄχι σὲ μία ἐθνικὴ Ὀμάδα. Τὸ Ὀθωμανικὸ Κράτος δηλαδὴ ἦταν ἓνα κράτος περισσότερο μωαμεθανικὸ καὶ λιγότερο τουρκικόν. Ὅσοι ἦσαν μωαμεθανοὶ ἀνῆκαν στὴν προνομιούχο τάξη. Κάθε ἀλλόθρησκος μποροῦσε νὰ ἐνταχθεῖ σ' αὐτὴ τὴν τάξη ἂν ἀσπαζόταν τὴν Ἰσλαμικὴ Θρησκεία. Πρέπει ἀκόμα νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὸ Κοράνι ἀπαγόρευε τὸν βίαιο ἐξισλαμισμὸ. Ὅμως σοβαρὸ κίνητρο γιὰ ἀλλαξοπιστία ἀποτελοῦσε τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐξισλαμισμὸς συνδεόταν μὲ σοβαρὰ προνόμια καὶ δικαίωμα ὅπως ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὠρισμένους βαρεῖς φόρους, δικαίωμα ὀπλοφορίας κ.ἄ. Γενικὰ ἡ προσχώρησις στὸ Ἰσλὰμ ἀφ' ἐνὸς θωράκιζε τὸν ἀλλαξοπιστὸν ἀπὸ πολλὰ δεινὰ πού περιέμεναν τὸν μὴ μωαμεθανὸ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀποτελοῦσε μέσο γιὰ κοινωνικὴ ἀνέλιξις. Ἀντίθετα τοὺς μὴ μωαμεθανοὺς π.χ. τοὺς Ὀρθόδοξους Χριστιανοὺς δὲν ἐπιτρεπόταν: νὰ ἀσκοῦν προσηλυτισμὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς, νὰ παντρεύονται μουσουλμάνες, νὰ χτιζοῦν σπιτία ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ τῶν μουσουλμάνων, νὰ κτιζοῦν κανοὺργιες Ἐκκλησίες, νὰ κτυποῦν τις καμπάνες, νὰ φοροῦν δημοσίως σταυρό, νὰ καθαλικεύουν ἄλογο. Ἐπίσης ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ φοροῦν εἰδικὴ ἐνδυμασία. Αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐξευτελιστικὰ καὶ ρατσιστικὰ περιέμεναν τοὺς μὴ μωαμεθανοὺς.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀποφευχθοῦν ὁμαδικοὶ ἐξισλαμισμοὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας κυρίως μετὰξὺ ατόμων τῆς τότε οικονομικῆς ὀλιγαρχίας, γιὰ νὰ μὴ στερηθοῦν τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων τους. Ἐκτὸς τῶν πλουσίων καὶ ἀρκετὲς περιοχὲς ἢ χωριὰ ἢ καὶ οἰκογένειες Χριστιανῶν ἀλλαξοπίστησαν. Παρατηρήθηκαν ἀλλαξοπιστίες ἀκόμη καὶ σὲ περιοχὲς ἄλλοτε κάστρα τοῦ Χριστιανισμοῦ π.χ. Γαλατία (σημερινὴ Ἀγκυρα), Ἐφεσος, Νίκαια, Καισάρεια, Νύσσα, Σμύρνη, Σεβάστεια κ.λ.π. Ἀκόμα

παρατηρήθηκαν ἔστω καὶ λιγοστὲς ἀλλαξοπιστίες στὸν ἀνώτερο κλῆρο π.χ. ὁ Ἐπίσκοπος Μογλενῶν καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος τοῦ Ὄφ (ἐπαρχία Τραπεζοῦντος). Περιοχὲς πού παρατηρήθηκε σοβαρὸς ἐξισλαμισμὸς ἦταν π.χ. ἡ Ἀλβανία. Εὐτυχῶς ἡ παρουσία καὶ οἱ διδαχὲς τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ ἀνάσχεσαν σημαντικὰ τὴν πλημμυρίδα τοῦ ἐξισλαμισμοῦ στὴν Ἀλβανία.

Κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἀποτελοῦσε ἥρωισμὸν ἢ ἐμμονὴ τῶν Χριστιανῶν στὴν πίστι τῶν πατέρων τους. Μπορεῖ τὸ Κοράνι νὰ ἀπαγόρευε τὸν βίαιο ἐξισλαμισμὸ, ἀλλὰ οἱ καθημερινὲς πιέσεις καὶ οἱ δυσκολίες διαβίωσης στὸ ἄριστα διοργανωμένο Ὀθωμανικὸ διοικητικὸ σύστημα καὶ ἡ ἀελλοπισία ὀδηγοῦσε στὴν ἀλλαξοπιστία πού γιὰ πολλοὺς ἀποτελοῦσε λύτρωσις. Τὸ Πατριαρχεῖο ἢ οἱ κατὰ τόπους Μητροπολίτες καὶ Ἐπίσκοποι δὲν ἀναλάμβαναν μιὰ δραστηρικὴ πρωτοβουλία νὰ ἀναχαιτίσουν τὸ ποίμνιο ἀπὸ τὴν πορεία πρὸς τὸν ἐξισλαμισμὸ. Μόνον ὅσοι μετακινούνταν σὲ ἀπομακρυσμένες περιοχὲς, π.χ. στὴν Τραπεζοῦντα, μακρὰ ἀπὸ πόλεις καὶ κυρίως ὅσοι ἐγκαταβιοῦσαν στὰ βουνὰ καὶ κοντὰ στὰ λιγοστὰ ἀλλὰ θωρακισμένα πνευματικὰ κάστρα, τὰ Μοναστήρια, θρῖσκονταν σὲ ζῶνες χαμηλοῦ κινδύνου νὰ ἐξισλαμισθοῦν. Χαρακτηριστικὸ τῆς καταστάσεως πού ἐπικρατοῦσε εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης δὲν εἶχε νὰ δώσει καμμιά συμβουλή τοὺς καταπιεζόμενους Χριστιανοὺς παρὰ νὰ τοὺς παρακινήσει σὲ ὑπομονή: *«Σὰς τυραννοῦν μὲ βαριά φορολογία καὶ μὲ τόσα ἄλλα κακά, ἔτσι ὥστε νὰ ἀπαυδήσετε, νὰ χάσετε τὴν ὑπομονή σας καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἀρνηθεῖτε τὴν πίστι σας».*

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι ἡ ἀπάρνησις τοῦ Ἰσλὰμ καὶ μάλιστα ἀπὸ ἓνα ἐξισλαμισθέντα, εἶχε ὡς ποινὴ, τὸν θάνατο. Βέβαια, στὴν Τουρκία ὑπῆρχαν δικαστήρια ἀλλὰ ὅπως γράφει ὁ Γάλλος δημοσιογράφος M. Paillares: *«Ἐνας*

σκύλος αξίζει περισσότερο από πενήντα Χριστιανούς». Στη διδαχή αυτή ήταν προσαρμοσμένα και τα δικαστήρια για την απονομή της δικαιοσύνης στους άλλοθρησκους. Γι' αυτό πολλοί δέχθηκαν έξωτερικά το Ίσλάμ για τη σωματική βιοτή, ενώ προσπάθησαν ως κρυπτοχριστιανοί να έπιζήσουν με την πίστη και την κρυφή συμμετοχή στα Μυστήρια της Όρθοδόξου Έκκλησίας.

Έάν ο εξισλαμισμός υπήρξε πρόβλημα μεγάλο για το Γένος, το ίδιο αποτέλεσε και ο Κρυπτοχριστιανισμός. Κατ' άρχην τó δράμα τών άτυχών αυτών ανθρώπων ήταν δυσδιάστακτο. Δέν ήσαν ούτε Χριστιανοί ούτε Μουσουλμάνοι, αλλά διχασμένες προσωπικότητες, χωρίς ταυτότητα. Πρώτη γραπτή μαρτυρία κρυπτοχριστιανισμού αναφέρεται κατά τόν 14ο αιώνα στη Νίκαια της Βιθυνίας, γιατί ή Νίκαια καταλήφθηκε τó 1330 από τούς Μωαμεθανούς και μεγάλο μέρος τού πληθυσμού της βίαα άλλαξεπίστησε. Οί μη εξισλαμισθέντες Χριστιανοί έγγραφαν στόν Πατριάρχη Ίωάννη Καλέκα (1334-1347) να τούς πληροφορήσει πώς έπρεπε να αντιδράσουν στις πιέσεις τών Μουσουλμάνων να άλλαξεπιστήσουν και άν έπιτρεπόταν ή κρυφή άσκηση τών καθηκόντων τούς ως Χριστιανών. Ο Πατριάρχης άπάντησε: «...ή Έκκλησία θά ένοσωματώσει στο ποίμνιο και θά βοηθήσει στη σωτηρία όλους εκείνους πού άποστρέφονται τó μουσουλμανικό κακό στο όποιο έχουν περιπέσει και έπιστρέφουν στην όρθή πίστη. Κανένα έμπόδιο δέν θά παρεμβληθεί στο δρόμο της σωτηρίας τούς έξ αίτίας τού άτολήματός τούς πού προηγήθηκε. Έκείνοι βέβαια οί όποιοι όμολογούν άνοικτά και θαρρετά την πίστη τούς και ύποφέρουν γι' αυτό, θά φέρουν τόν στέφανο τού μαρτυρίου...»

Όσον άφορά εκείνους πού δέν προχώρησαν στην άποκήρξη τού Μωαμεθανισμού γράφει στην άπάντησή του ό Πατριάρχης: «... Έκείνοι όμως πού από φόβο τιμωρίας θέλουν να άσκοϋν κρυφά τή Χριστιανική θρησκεία, και αυτοί θά συμμετάσχουν στη σωτηρία, άν βέβαια στα πλαίσια τών

δυνατοτήτων τούς προσπαθούν να τηρούν τις έντολές τού Θεού...»

Μετά από δύο χρόνια, τó 1340, με νέωτερη έπιστολή του ό Πατριάρχης πρós τούς κατοίκους της Νίκαιας, άντιμετωπίζει με πνεύμα αγάπης και συγκατάβασης όσους δέν προχώρησαν στο μαρτύριο διακηρύσσοντας την πίστη τούς «...Σάς εύχόμαστε άπαλλαγή από τις δυσκολίες... συμπάσχουμε μαζί σας και με όλους εκείνους πού ζουν κάτω από τούς βαρβάρους... μπορεί να ζείτε κάτω από την κυριαρχία τών έχθρών πρέπει όμως να είθε κύριοι τών ψυχών σας... και είναι δική σας άποκλειστικά ευθύνη άν θά διατηρήσετε ή θά χάσετε τó αγαθό». Παρατηρεί κανείς ότι ή Έκκλησία άποδεχόμενη πλέον ήμειπίσημα τις ιδιαίτερες συνθήκες πού έγιναν αίτια τού βίαιου ή ήθελμένου εξισλαμισμοϋ "άποδέχεται" τόν κρυπτοχριστιανισμό, κατ' οίκονομίαν, για να μπορείς ό Χριστιανισμός να έπιβιώσει στη Μικρά Άσία. Άλλωστε ήταν σέ γνώση ότι ή άποστασία από την μωαμεθανική πίστη ίσοδυναμούσε με θάνατο.

Έπειτα από τά άνωτέρω δέν ήταν δυνατόν να μην παρατηρηθούν μετέπειτα και στα Βαλκάνια όμαδικοί εξισλαμισμοί από τούς πρώτους αιώνες της όθωμανικής κυριαρχίας κυρίως μεταξύ τών πλουσίων οίκογενειών, για να διατηρήσουν την παρουσία τούς και να άποκτήσουν προνόμια. Στα μετέπειτα χρόνια αναφέρεται από τόν Πουκεδίλ ή περιπτώση εξισλαμισμοϋ 36 χωριών της Βορείου Ηπείρου κατά τó Πάσχα τού 1760. Ο Καθηγητής Α. Βακαλόπουλος στο κλασικό πλέον σύγγραμμά του «Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833» αναφέρει για τούς εξισλαμισμούς στην Μακεδονία κατά τόν 18ο αιώνα.

Παρά ταύτα θά πρέπει να ύπογραμμισθεί ότι οι περιπτώσεις όμαδικών ή μεμονωμένων εξισλαμισμών είναι ή εξαίρεση. Οί Βαλκανικοί λαοί, πλην τών Άλβανών, στο σύνολό τούς έμειναν πιστοί στόν Χριστιανισμό, γιατί για τούς ύπόδουλους Χριστιανούς ή θρησκεία άποτελοϋσε ταυτόχρονα

και έκφραση του έθνισμού τους, αν και, όπως γράφηκε ήδη, το Πατριαρχείο προσπαθούσε με σημαντική επιτυχία να διατηρήσει την Οικουμενικότητά του, και δέν επέτρεπε την ίδρυση τοπικών-έθνικών Έκκλησιών.

Άπ' όλα τὰ άνωτέρω εύκολα συμπεραίνουμε έδώ ότι μόνο ο Θεός γνωρίζει το μέγεθος του Κρυπτοχριστιανισμού και τις διάφορες πτυχές του. Πέπλος μυστηρίου καλύπτει το θέμα και είναι αυτονόητη ή έλλειψη διαφωτιστικών στοιχείων για την πορεία και το μέγεθός του.

Άπό την άλλη πλευρά, για την αντιμετώπιση του θέματος των άλλοθρησκων των Tenesour (άρνητων) έξεδόθησαν δύο τουρκικά διατάγματα, το Hatti Sherif το 1839 και το Hatti Humajun το 1856 που έξασφάλιζε ίσα δικαιώματα στους Χριστιανούς της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, με αυτά των Μωαμεθανών τόσο άπό θρησκευτική όσο και άπό νομική άποψη. Δόθηκε π.χ. το δικαίωμα σε πόλεις και συνοικίες καθαρά Χριστιανικές το δικαίωμα της ελεύθερης άσκησης της θρησκευτικής λατρείας μέσα και έξω άπό τις έκκλησίες. Όμως ή έκδοση των διαταγμάτων δέν έξασφάλιζε και την έφαρμογή τους. Έκτός αυτού έπρεπε να αντιμετωπισθεί ή αντίδραση των τοπικών αρχών καθώς και των μωαμεθανών κατοίκων οι όποιοι ήδη είχάν αντίδρασει κατά την έφαρμογή του Hatti Sherif διότι διέβλεπαν με φθόνο την κοινωνική και υλική βελτίωση της ζωής των Χριστιανών. Άλλωστε γι' αυτό το λόγο έγινάν άπό τους Μωαμεθανούς τὰ έτη 1841-1842 βιαιοπραγίες σε βάρος των Χριστιανών στην Κωνσταντινούπολη, Άδριανούπολη, Σμύρνη, Καισάρεια και Ίκόνιο. Να θυμήσουμε άκόμα ότι κατά τη Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) οι Ρώσοι είχάν πετύχει το σεβασμό της άνεξιθρησκείας των λαών της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά ουσιαστικά οι Όρθόδοξοι συνέχισάν διωκόμενοι όπως προηγου-

μένως.

Την έλλειψη στοιχείων, μετά την πτώση της Πόλης, για το θέμα του κρυπτοχριστιανισμού άναπληρώνει κατά κάποιον τρόπο το άρχείο του Πατριαρχείου Ίεροσολύμων. Υπάρχουν άρκετές έργασίες πάνω στη διαβίωση των ύποδούλων Χριστιανών κατά την Τουρκοκρατία, αλλά σημαντική θέση κατέχει ή έξάιρεση έργασία του Καθηγητού Κώστα Φωτιάδη στη Γερμανική (Die Islamisierung Kleinasiens und die Kryptochristen des Pontos - Tübingen 1985) που ρίχνει φώς κυρίως στον κρυπτοχριστιανισμό του Πόντου. Κατά τον συγγραφέα μετά την κατάληψη μιάς χώρας άπό Μωαμεθανούς άρχιζε και ή διαδικασία έξιλαμισμού. Ένα μέρος του πληθυσμού ύποδεχόταν τη νέα θρησκεία με τη βία, άλλο θεληματικά, για να σώσει την περιουσία του και να έπιβιώσει. Είναι φυσικό ένα μέρος των έξιλαμιζομένων με το πέρασμα του χρόνου να ζούσε ένσυνείδητα τη νέα θρησκεία. Ένα ίσως πολυ μικρότερο ποσοστό ήταν άποφασισμένο να πολεμήσει για την πίστη του και ένδεχομένως να πεθάνει. Άνάμεσα στις δύο κατηγορίες υπάρχουν και εκείνοι που διάλεξαν τον κρυπτοχριστιανισμό σαν τρόπο θρησκευτικής και έθνικής έκφρασης. Χριστιανοί όρθόδοξοι έσωτερικά, μωαμεθανοί έξωτερικά.

Θά πρέπει να σημειωθεί ότι κρυπτοχριστιανοί υπήρξαν και Καθολικοί, υπήκοοι της Όθωμανικής αυτοκρατορίας όπως π.χ. άλβανοι καθολικοί της Βόρειας Άλβανίας. Η Καθολική Έκκλησία άρχικά υπήρξε έπεικής προς τους κρυπτοχριστιανούς και τους επέτρεπε να μετέχουν στα μυστήριά της αλλά το 1703, για να σταματήσουν οι διαρροές, έβαλε φραγμό στη συμμετοχή τους στα μυστήρια.

Ό κρυπτοχριστιανισμός είχε άναπτυχθεί έπι βενετοκρατίας και στην Κύπρο γιατί όπως ύποστηριζόταν, οι Βενετοί ήσαν πιο σκληροί άπό τους Μωαμεθανούς που τους διαδέχθηκαν στην κατοχή του νησιού. Οι Κύπριοι κρυπτοχριστιανοί βάπτιζάν τὰ

παιδιά τους κατά τὸ Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ κατόπιν τὰ ὠδηγοῦσαν στὴν περιτομή. Οἱ πραγματικά ὀρθόδοξοι Κύπριοι θεωροῦσαν τοὺς κρυπτοχριστιανούς κωμικά πρόσωπα καὶ τοὺς ἀποκαλοῦσαν “λινοβάμβακους”.

Στὴν Κρήτη ὁ κρυπτοχριστιανισμὸς ἐμφανίσθηκε μετὰ τὸ 1669 πὺν καταλήφθηκε τὸ νησί ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ κυρίως μεταξὺ τῶν πλουσιῶν γιὰ νὰ γλυτώσουν τίς περιουσίες των. Οἱ Κρητικοὶ τὸ 1670 παρακάλεσαν τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ ἀσκοῦν κρυφὰ τὴ θρησκεία τῶν πατέρων τους. Τὸ Πατριαρχεῖο τοὺς ἀπάντησε μὲ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. στ’ 32-33). «**Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ γὰρ...**» Ἀπογοητευμένοι οἱ Κρητικοὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντηση καταφεύγουν στὸν συμπατριώτη τους πατριάρχη Ἱεροσολύμων Νεκτάριο πὺν εἶδε μὲ “κατανόηση” τὸ πρόβλημά τους καὶ τοὺς ἐπέτρεψε τὸ δρόμο τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ στὶς περιπτώσεις πὺν δὲν ὑπῆρχε ἄλλη λύση. Ἄγνωστο παραμένει μὲ ποιά κριτήρια καθοριζόταν ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ μιὰ κατάσταση στὴν ἄλλη.

Κρυπτοχριστιανούς βρῖσκουμε στὴ Ρόδο, τὴν Κῶ καὶ ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία ὅπου συναντιέται τὸ ἐπώνυμο “Σαμπάνης” πὺν τὸ ἔδιναν σὲ κρυπτοχριστιανούς πὺν βαπτίζονταν σὲ μεγάλη ἡλικία. Ἐκεῖ ὅμως πὺν ἔχουμε ἐκτεταμένο τὸ φαινόμενο τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ εἶναι στὸν Πόντο. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας καταλήφθηκε τὸ 1461 ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ἀπὸ τότε ἄρχισαν τὰ θάσανα τῶν Χριστιανῶν. Κατ’ ἀρχὴν ὅλοι ἔχασαν τίς περιουσίες των. Στὶς πόλεις πὺν κατοικοῦσαν κατὰ πλειοψηφία οἱ ὀθωμανοὶ παρατηρήθηκαν φαινόμενα κρυπτοχριστιανισμοῦ. Στὶς περιοχὲς Κρῶμνης, Κολωνείας, Νικόπολης καὶ Τόνιας φαίνεται πῶς μερικοὶ, κυρίως ἐμπορευόμενοι, ἀσπασθήκαν ἐξωτερικά τὸ Ἰσλάμ, ἄλλαξαν τὰ χριστιανικά τους ὀνόματα μὲ ὀθωμανικά, γιὰ νὰ ἔχουν εὐχέρεια στὶς συναλ-

λαγές τους καὶ νὰ αἰσθάνονται ἀσφαλεῖς, ἀλλὰ ζοῦσαν ὡς κρυπτοχριστιανοί. Ὑπάρχει ἡ κατηγορία τῶν ἐξισλαμισθέντων μὲ βία, πὺν δὲν ἀπαρνήθηκαν τὴν πίστη τους καὶ ἔζησαν ὡς κρυπτοχριστιανοί. Οἱ πιὸ ρωμαλέοι ὅμως στὴν πίστη πὺν ἐγκατέλειπαν τὸν μωαμεθανισμὸ ὑφίσταντο διώξεις, θάνατο, κάψιμο, πούλημα στὰ σκλαβοπάζαρα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι οἱ Τοῦρκοι στὴν περίοδο 1912-1920 ἐξόντωσαν 700.000 Ἕλληνες τοῦ Πόντου καὶ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας μας σήμερα ἀποτελεῖται κατὰ τὸ 1/5 ἀπὸ Ποντίους διωγμένους ἀπὸ τίς ἐστίες τους. Πόσοι ἀπ’ αὐτοὺς θὰ εἶχαν γλυτώσει τὸ θάνατο ἂν εἶχαν προσχωρήσει στὸ Ἰσλάμ; Καὶ ὅμως ἔμειναν πιστοὶ «**ἄχρι θανάτου**».

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέση πὺν παίρνει κανεὶς σήμερα στὸ θέμα τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ, εἶναι γεγονός ὅτι γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν πίστη τους οἱ κρυπτοχριστιανοὶ δημιούργησαν καταστάσεις πὺν ἐνθυμίζουν τὴν Ἐκκλησία τῶν Κατακομβῶν. Ἀπὸ ἡμερολόγιο ξένων περιηγητῶν προκύπτουν συγκλονιστικὲς ἀναφορὲς γιὰ μυστικὲς ὑπόγειες ἐκκλησίες, γιὰ ἱερεῖς μεταμφιεσμένους σὲ δερβίσηδες πὺν μετέβαιναν σὲ ἐκκλησίες νὰ λειτουργήσουν καὶ σὲ σπίτια νὰ τελέσουν μυστήρια. Χαρακτηριστικὲς ἦταν οἱ νεκρώσιμες ἀκολουθίες, ὅπου ὁ θάνατος τοῦ κρυπτοχριστιανοῦ κρατιόταν μυστικὸς μέχρι νὰ ἔλθει στὸ σπίτι του ὁ μεταμφιεσμένος κληρικὸς νὰ “διαβάσει” τὴν νεκρώσιμη ἀκολουθία. Ἐπειτα ἡ οἰκογένεια μὲ ἥσυχη τὴ συνείδηση προχωροῦσε στὴν ἐπίσημη κηδεῖα κατὰ τὰ μουσουλμανικὰ θέσμιμα...

Καὶ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἂν ὑπάρχουν σήμερα κρυπτοχριστιανοί. Βεβαίως καὶ ὑπάρχουν ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς των κατ’ ἀνθρώπινες ἐκτιμήσεις πρέπει νὰ φθίνει. Ἀπὸ μαρτυρίες βορειοελλαδικῶν ἐκδρομῶν στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἀπὸ ἐμπιστευτικὲς ἀφηγήσεις Ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος ὅπου διαμένουν Πόντιοι, ἀπὸ διηγήσεις Τοῦρκων μεταναστῶν στὴ Γερμανία καὶ ἄλλες ἐνδείξεις εἶναι βέβαιο πῶς ὑπάρχουν

κρυπτοχριστιανοί και σήμερα. Για ευνόητους λόγους δεν μπορούμε να είμεθα αποκαλυπτικοί.

‘Αλλά αν αφήσουμε εδώ τους Έλληνες κρυπτοχριστιανούς που έζησαν κάτω από τον ζυγό των όθωμανών και των βενετών, θα πρέπει να θυμηθούμε τους χριστιανούς της Ρωσίας από το 1917 και έντεθθεν, τους χριστιανούς στις χώρες του “άνυπαρκτου” σοσιαλισμού κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια και τους χριστιανούς της Αλβανίας, για τα όσα υπέφεραν μέχρι της πτώσεως των άθεϊστικῶν καθεστώτων των χωρῶν τους. Για τις ἐκκλησίες των δακρύων και του πόνου. Ποιά ἀνθρώπινη γραφίδα μπορεί να περιγράψει ἔστω και τὰ γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἄπειρα δράματα τῶν διώξεων, τῶν φυλακίσεων, τῶν ἐξοριῶν, τῶν στρατοπέδων, τῶν θανάτων τῶν χριστιανῶν που δὲν πίστεψαν σὲ ἀνθρώπινους, ἐπίγειους παραδείσους ἀλλὰ στὸν “Ἐνα και Μοναδικό. Στὰ καθεστῶτα αὐτὰ δὲν ἔγιναν βίαιοι ἐξισλαμισμοὶ γιατὴν νὰ ἀνθήσει ὁ κρυπτοχριστιανισμὸς, ἀλλὰ ἡ σύνεση τῶν χριστιανῶν («**Δὴ γὰρ σοὶ ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι**» - Παῦλος πρὸς Τιμόθεον β΄ 7) τοὺς ὠδήγησε μέσα ἀπὸ δάκρυα και θυσίες σ’ ἕνα κρυφὸ χριστιανισμὸ γιατὴν νὰ ἐπιζήσουν. Κρυφοὶ γάμοι, κρυφὲς βαπτίσεις, “κρυφὲς” κηδεῖες ὑπῆρξαν καρποὶ τῆς πίστεως. “Ὅλοι βλέπαμε τὰ χαρούμενα νέα ζευγάρια στὴν κόκκινη πλατεία στὴ Μόσχα, νὰ καταφθάνουν μὲ τὴν μαύρη κρατική λιμουζίνα μετὰ τὸν πολιτικὸν τους γάμο, γιατὴν νὰ καταθέσουν τὴν γαμήλια ἀνθοδέσμη στὸ μνημεῖο τοῦ ἄγνωστου στρατιώτη, ἀλλὰ δὲν γνωρίζαμε πόσα ἀπὸ τὰ ζευγάρια αὐτὰ μετὰ ἀπὸ μέρες ἢ μῆνες ἐτέλεσαν τὸν θρησκευτικὸν τους γάμο σ’ ἕνα μοναστήρι ὅπου πῆγαν γιατὴν “ἐκδρομῆ”. Στὶς κηδεῖες, ὅταν ἐπρόκειτο γιατὴν σημαῖνον πρόσωπο και ἡ οἰκογένειά του δὲν ἤθελε νὰ ἀποκαλυφθεῖ στοὺς κομματικὸς παράγοντες ἢ ἀκόμη και ὅταν πέθαιναν ἀπλοὶ ἄνθρωποι ἀλλὰ οἱ στε-

νοὶ συγγενεῖς δὲν ἤθελαν νὰ ἀποκαλύψουν τὴν πίστη τους γιατὴν νὰ μὴ χάσουν τὴν ἐργασία τους, ἢ “κηδεῖα” γινόταν στὸ συνδικάτο ἢ τὴν αἴθουσα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ σὲ κάποια ἐκκλησία διαβαζόταν ὁλόκληρη ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία -ποὺ διαρκεῖ μιάμιση ὥρα- και ὄχι δέκα πέντε ὡς εἴκοσι λεπτά, ὅπως στὴν Ἀθήνα- μπροστὰ σὲ λίγο χῶμα που ραντισμένο μὲ κόκκινο κρασί στελνόταν νὰ τοποθετηθεῖ μέσα στὸ φέρετρο τοῦ χριστιανοῦ.

Πῶς νὰ ξεχάσουμε τοὺς κρυπτοχριστιανούς τῆς Βορείου Ἡπείρου και τῆς Ἀλβανίας; Ἱερεῖς μετρημένοι στὰ δάκτυλα που ἐπέζησαν ἀφαντάστων διώξεων και ταλαιπωριῶν διέσωσαν μέσα ἀπὸ ἀνυπολόγιστους κινδύνους ἕνα μικρὸ ποίμνιο πάνω στὸ ὅποιο οἰκοδομεῖται σήμερα ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας. Νὰ θυμηθούμε τὴν Ἰησοῦλα, τὶς κρυμμένες εἰκόνες, τὰ καταχωνιασμένα ἱερὰ σκεύη...

Στὸ φαινόμενο τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ πρέπει νὰ σταθοῦμε μὲ δέος. Δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μία ψυχὴ πῆρε τὴν πιὸ κρίσιμη ἀπόφαση κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωὴ της. Κυρίως δὲν μπορούμε νὰ κατηγορήσουμε ἐκείνους που μπορεί νὰ ἔγιναν κρυπτοχριστιανοί, ἀλλὰ συγχρόνως μετατράπηκαν σὲ τραγικὰ και ἀξιολύπητα πρόσωπα, ὅταν ἐμεῖς στὴν καθημερινή μας ζωὴ, ἔστω και στιγμιαία, γινόμαστε ἐθελουσίως κρυπτοχριστιανοὶ χωρὶς νὰ κινδυνεύει ἡ ζωὴ μας ἢ ἡ σταδιοδρομία μας ἢ νὰ μᾶς περιμένουν στρατόπεδα, βασανιστήρια ἢ και θάνατος. Ἄλλωστε ἡ ἀρχαία Ἐκκλησιαστικὴ μας Ἱστορία μᾶς ἔχει διδάξει ὅτι συγχωρήθηκαν ἐδῶ στὴ γῆ και οἱ δύο κατηγορίες τῶν ἐκπεσόντων και αὐτοὶ που “θυσίασαν” στοὺς αὐτοκράτορες και οἱ “λιβανοφόροι” ὅσοι ἔκαναν λίβελλο ἀρκεῖ που μετανόησαν εἰλικρινά.

Ἐμεῖς ὡς προσευχώμεθα, νὰ ἐνδυναμῶνται ὁ Κύριος ὅσους ὑπὸ ποικίλες περιστάσεις ζοῦν σήμερα ὡς κρυπτοχριστιανοί.

ΓΕΩΡΓ. ΑΧΙΛ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Ο ARNOLD SOMMERFELD ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Α'

Ἡ ἐκδήλωση τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» γιὰ τὰ πενήντάχρονα τῆς «Διακηρύξεως» καὶ τῆς Δηλώσεως Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων Λογοτεχνῶν καὶ Καλλιτεχνῶν πού τῆ συνόδευε καὶ τὸ τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ περασμένου Ἰανουαρίου, πού περιέχει σχετικὰ κείμενα, ἀνακαλοῦν μνήμες.

Γνώρισε καὶ ὁ γράφων τὴ «Διακήρυξη» ἀπὸ τὰ λίγα μεστὰ λόγια, πού μᾶς εἶπε στὸ σχολεῖο, ὁ συμμαθητῆς μας στὸ Β' γυμνάσιο ἀρρένων Ἀθηνῶν Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος, σήμερα Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας. Ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο πληροφορήθηκα καὶ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες» καὶ πῆρα τότε ἀπὸ τὸν ἴδιο (ἄριστο μαθητὴ καὶ σὰ φυσικομαθηματικὰ μαθήματα) μερικὰ πρῶτα τεύχη. Τὸ πανηγυρικὸ τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ 1948 μοῦ ἔδωσε μιὰ ὁμάδα φοιτητῶν τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως», πού μὲ ἐπισκέφθηκε στὸ νοσοκομεῖο «Εὐαγγελισμός», ὅταν βρισκόμουνα στὴν ἀνάρρωση μετὰ ἀπὸ πολὺ σοβαρὴ, γιὰ τὰ τότε δεδομένα, ἀσθένεια. Ἐκτοτε σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῶν φοιτητικῶν χρόνων τὸ περιοδικὸ «Ἀκτίνες» ἦταν σύντροφος γιὰ μένα καὶ ἀρκετοὺς συμφοιτητῆς καὶ φίλους καὶ τὸ κύριο ἐξωσχολικὸ μας ἀνάγνωσμα καὶ προσέφερε πολλὰ καὶ στὶς γενικότερη Παιδεία μας.

Ἀπὸ τὶς παραδόσεις τοῦ ἀειμνήστου δασκάλου μου Δημητρίου Χόνδρου (πού ἦταν γνωστὸς γιὰ τοὺς συχνοὺς “περιπάτους” του πολὺ πῶ πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς Φυσικῆς κατὰ τὴ διδασκαλία του) καὶ ἀπὸ

τὶς «Ἀκτίνες» τοῦ 1948 ἔμαθα γιὰ τὸ μεγάλο δάσκαλο τοῦ Μονάχου (καὶ τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Χόνδρου) τὸν Sommerfeld. Πράγματι στὸν τόμο τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ 1948 καὶ στὴ σελ. 120 διαβάζουμε μεταξὺ ἄλλων:

«Συμφωνῶ πλήρως πρὸς τὴν ἔκκλησίν σας, ὅτι τὸ ἠθικὸν θεμέλιον εἶναι τὸ σπουδαιότερον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν... Ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἐχθρὸς τῆς θρησκείας, ἀλλ' ἔχει τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι κεῖται ἐπὶ διαφοροτικοῦ πεδίου ἀπὸ τὴς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς».

Εἶναι ἡ ἀπάντηση τοῦ ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς λεγομένης παλαιᾶς κβαντικῆς θεωρίας, Arnold Sommerfeld στὴ Δήλωση τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων Λογοτεχνῶν καὶ Καλλιτεχνῶν πού συνόδευε τὴ «Διακήρυξη».

Ὁ Arnold Johannes Wilhelm Sommerfeld (1868-1951) γεννήθηκε στὸ Königsberg τῆς Πρωσσίας στὶς 5 Δεκεμβρίου τοῦ 1868. Ἐκεῖ εἶχε γεννηθεῖ καὶ ἀνατραφεῖ καὶ ὁ πατέρας του. Ἡ οἰκογενειακὴ παράδοση ἦταν Προτεσταντικὴ.

Τὶς ἐγκύκλιες σπουδῆς του ἔκαμε στὸ ἐκεῖ κλασσικὸ γυμνάσιο Altstädtisches Gymnasium (Collegium Fridericianum) ἀπὸ τὸ 1875 ὡς τὸ 1886. Στὸ ἴδιο σχολεῖο εἶχαν φοιτήσῃ ὁ κορυφαῖος μαθηματικὸς Hermann Minkowski (1864-1909) καὶ ὁ διάσημος φυσικὸς Wilhelm Wien (1864-1928) κατὰ τέσσερα χρόνια μεγαλύτεροί του.

Ἡ ἀνθρωπιστικὴ Παιδεία τῆς ὁποίας

έτυχε ο Sommerfeld (άλλά και οι κορυφαίοι επιστήμονες που προαναφέραμε) στην πατρίδα του Kant ήταν αξιόλογη. "Όπως ο ίδιος μαρτυρεί: «Σχεδόν είχα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την λογοτεχνία και την ιστορία παρά για τις ακριβείς επιστήμες. Ήμουν αέξ ίσου καλός σέ όλα τά μαθήματα συμπεριλαμβανομένων των κλασικών γλωσσών». Είχε ο Sommerfeld ως μαθητής αξιόλογη επίδοση και στά μαθήματα των κλασικών γλωσσών και άναδείχθηκε όχι μόνο κορυφαίος έρευνητής φυσικός, άλλά και μεγάλος δάσκαλος, ίδρυτής του μεγαλύτερου σχολείου θεωρητικής φυσικής του αιώνα μας. (Ένώ τά παιδιά μας στερήθηκαν αυτά τά πολιτιστικά άγαθά και χρειάζονται μεταφράσεις για νά κατανοήσουν τον Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο και τον Άλέξανδρο Παπαδιαμάντη).

Τό Σεπτέμβριο του 1886, άφου πέρασε έπιτυχώς τις έξετάσεις γράφηκε άμέσως στό Πανεπιστήμιο του Königsberg. Άναποφάσιτος στην άρχή για τον κλάδο που θά άκολουθούσε, διάλεξε τελικά τά Μαθηματικά, άλλά παρακολούθησε διαλέξεις και στή Φιλοσοφία, την Πολιτική Οικονομία και τις Φυσικές Έπιστήμες. Έτσι απέκτησε γερό υπόβαθρο γενικής Παιδείας.

Δάσκαλοι του Sommerfeld ήταν οι διάσημοι μαθηματικοί David Hilbert, τότε privatdozent (ύφηγητής), άργότερα καθηγητής στό Göttingen, Adolf Hurwitz, τότε extraordinarius (έκτακτος καθηγητής) και Ferdinand Lindemann, ordinarius (τακτικός καθηγητής). Τό 1891 πήρε τό διδακτορικό του δίπλωμα στό Königsberg.

Ός βοηθός του μεγάλου μαθηματικού Felix Klein (1849-1925) στό Göttingen διήυθνε τό μαθηματικό σπουδαστήριο και έγραφε τις σημειώσεις των μαθημά-

των του Klein για τους σπουδαστές. Ό Sommerfeld θεωρούσε πάντα τον Klein πραγματικό του δάσκαλο, έπηρεάστηκε πολύ άπό την προσωπικότητά του και άναγνώρισε ότι τό πρόγραμμα του Klein έφαρμογών της άναλυτικής μηχανικής και των μαθηματικών γενικώς σέ τεχνικά προβλήματα, που ύποστήριζε ο δάσκαλος του Göttingen, ύποσχόταν ποικίλα άμοιβαία όφέλη.

Τόν Άπρίλιο του 1900 έγινε τακτικός καθηγητής της τεχνικής μηχανικής στό Πολυτεχνείο (Technische Hochschule) του Aachen, όπου παρέμεινε ως τό 1906.

Για τις έμπειρίες του στή νέα θέση γράφει ο Sommerfeld: «Μολονότι οι συνάδελφοί μου στό Aachen και οι σπουδαστές άρχικά έβλεπαν τον "καθαρό μαθηματικό" με καψυποψία, είχα γρήγορα την ίκανοποίηση νά γίνω δεκτός ως χρήσιμο μέλος, όχι άπλως στή διδασκαλία, άλλά και στην πρακτική των μηχανικών: έτσι μου ζητούσαν γνώμες ως πεπειραμένου είδικού και με παρακάλεσαν νά συμμετέχω στην Ένωση Μηχανικών (Ingenieurverein)». Χάρις στις ίκανότητες του Sommerfeld έγινε κατανοητό στους τεχνικούς κύκλους του Aachen ότι ή τεχνική στηρίζεται έν πολλοίς σέ μαθηματικό υπόβαθρο. Ό Sommerfeld συνεργάστηκε τότε καρποφόρα με πολλούς μηχανικούς.

Ό μεγάλος δάσκαλος δέν περιορίστηκε στις έρευνές του στά μαθηματικά που ένδιαφέρουν τους μηχανικούς, στην ύδροδυναμική των ρευστών με ίξώδες σέ προβλήματα φαινομένων συντονισμού στις δονήσεις γεφυριών, σέ άνάλογα προβλήματα στά βαπόρια ή σέ εκείνα που σχετίζονται με την κατασκευή άμαξών. Προχώρησε σέ θέματα βασικής έρευνας στή θεωρητική φυσική.

Τό καλοκαίρι του 1906 ο Sommerfeld

AKTINES APPIΛIOΣ 1997

κλήθηκε στην έδρα θεωρητικής φυσικής του Πανεπιστημίου του Μονάχου ως διάδοχος του μεγάλου αυστριακού φυσικού Ludwig Boltzmann (1844-1906). Η έδρα αυτή χρηματοδοτήθηκε χάρις στην έπιμονή του Wilhelm Conrad Röntgen (1845-1923), που ήταν τότε καθηγητής της πειραματικής φυσικής στο Μόναχο.

Έτσι ιδρύθηκε ένα Ίνστιτούτο στο Μόναχο για τον Sommerfeld και του δόθηκαν χώροι για σεμινάρια, γραφεία και εργαστήρια. Ο Sommerfeld ήταν άποφασισμένος να ελέγχει πειραματικά τις θεωρίες του και γι' αυτό, αν και καθηγητής της θεωρητικής φυσικής, διηύθυνε ένα πολύ μεγάλο πρόγραμμα πειραματικών έρευνών που όδηγοῦσε σε διδακτορικές διατριβές πειραματικών.

Το πρώτο μεγάλο γεγονός στο Ίνστιτούτο του Sommerfeld συνέβη το 1912. Θεωρητικές σκέψεις των Sommerfeld και Wien υπεδείκνυαν ότι οι ακτίνες X έχουν κυματική φύση και θα έπρεπε να θεωρηθούν ήλεκτρομαγνητική ακτινοβολία: Ο Max von Laue, ύφηγητής τότε στο Ίνστιτούτο του Sommerfeld σε μιὰ συζήτηση με τον Peter Paul Ewald (ό οποίος τῆ υποδειξί του Sommerfeld έρευνούσε τὴν συμπεριφορὰ των ήλεκτρομαγνητικών κυμάτων σε πλέγματα ατόμων, όπως οι κρύσταλλοι) έρριψε τὴν ιδέα, ότι οι ακτίνες X θα παρήγαγαν εικόνα περιθλάσεως, αν περνούσαν από κρυστάλλους. Το πείραμα έγινε από τον βοηθό του Sommerfeld και κατέδειξε τὴν κυματική φύση των ακτίνων X.

Η άφιξη του Sommerfeld στο Μόναχο αποτέλεσε σταθμό. Έθεώρησε ο μεγάλος αυτός δάσκαλος καθήκον του να δουλέψει σε όλα τα σπουδαία προβλήματα, που άπασχολούσαν τὴ φυσική των ήμερων του και να προσφέρει με τα μαθήματά του όχι μόνο γνώσεις επί καθιερωμέ-

νων θεμάτων και άντιλήψεων αλλά και τὴς πιό πρόσφατες και πρωτοποριακές ιδέες και τὰ πιό σύγχρονα άποτελέσματα τῆς έρευνας.

Το Σεπτέμβριο του 1907 ύποστήριξε σε συνέδριο τὴν ειδική θεωρία τῆς σχετικότητας κι έτσι έγινε μετὰ τον Planck ένας από τους πρώτους οπαδούς τῆς.

Οι διαλέξεις και τα μαθήματα του Sommerfeld στη θεωρητική φυσική διακρίνονταν για τὴ σαφήνειά τους. Πολλοί ίκανοί σπουδαστὲς προσελκύσθηκαν στο Ίνστιτούτο Θεωρητικής Φυσικής χάρις στην προσωπικότητα του μεγάλου αυτού δασκάλου. Έκτος από τους Εύρωπαίους ήλθαν στο Μόναχο να μαθητεύσουν στη μεγάλη σχολή του Sommerfeld και αρκετοί Άμερικανοί, ιδίως μετὰ το ταξίδι του στην Άμερική το 1922, όταν εργάσθηκε ως καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Wisconsin και έπισκέφθηκε και πολλά άλλα Πανεπιστήμια. (Έπισκέφθηκε άκόμη τὴς Ηνωμένες Πολιτείες το 1929 ως έπισκέπτῆς καθηγητῆς του Τεχνολογικού Ίνστιτούτου τῆς Καλιφόρνιας - Cal Tech).

Έπὶ τρεῖς σχεδόν δεκαετίες μετὰ τὴν άφιξή του στο Μόναχο, χάρις στις ικανότητες, τὴ μεθοδικότητα και τὴν εργατικότητα του, εῖχε ο Sommerfeld περισσότερους πρώτης κλάσεως σπουδαστὲς και έδωσε τὰ περισσότερα διδακτορικά από οιονδήποτε άλλο θεωρητικό φυσικό. Αυτό το σχεδόν μονοπώλιο, που άναμφισβήτητα εῖχε τὰ πρώτα δεκαπέντε από αυτά τὰ χρόνια άμφισβητήθηκε σοβαρὰ μόνο μετὰ τὴν άφιξη στο Göttingen ενός άλλου μεγάλου δασκάλου, του Max Born. Από τους πρωτοπόρους στην κβαντική φυσική τρίτος μεγάλος δάσκαλος άναδείχθηκε ο Niels Bohr στην Κοπεγχάγη. Ο Sommerfeld συνταξιοδοτήθηκε το 1935, αλλά συνέχισε να διδάσκει ως το 1938.

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1922 ὁ Einstein ἔγραφε στὸν Sommerfeld: «*Ἐκεῖνο ποὺ θαυμάζω σὲ σὰς εἶναι τὸ ὅτι σὲ κάθε σας πατρημασιὰ ξεπηδᾷ ἀπὸ τὸ ἔδαφος ἓνας μέγας ἀριθμὸς ταλαντούχων θεωρητικῶν φυσικῶν*».

Σημειώνουμε ὅτι μέσα στοὺς μαθητὲς τοῦ μεγάλου δασκάλου συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἀείμνηστος Δημήτριος Χόνδρος (1882-1962), ἄνθρωπος ταλαντούχος καὶ ὑψηλῆς Παιδείας. Οἱ μαθητὲς αὐτοὶ τοῦ κορυφαίου διδασκάλου, ποὺ μεταλαμπάδευσαν τὴ γνώση σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη καὶ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες δὲν ἦταν ὅλοι θεωρητικοὶ φυσικοί. Μεταξὺ τους ὑπάρχουν καὶ κορυφαῖοι πειραματικοί.

Ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς τοῦ Sommerfeld συγκαταλέγονται οἱ τιμηθέντες μὲ βραβεῖο Nobel Φυσικῆς Hans Albert Bethe, ποὺ ἐργάστηκε στὸ Tübingen καὶ τὸ Πανεπιστήμιο Cornell (Ithaca N.Y.), Werner Karl Heisenberg, ποὺ ἐργάστηκε στὴν Κοπεγχάγη, τὴ Λειψία, τὸ Göttingen καὶ τὸ Μόναχο, Max von Laue, ποὺ δούλεψε στὸ Βερολῖνο, Wolfgang Pauli, ποὺ ἔδρασε στὴν Κοπεγχάγη, τὸ Ἀμβούργο, τὸ Princeton καὶ τὴ Ζυρίχη, Isidor Isaac Rabi, ποὺ δίδαξε στὸ Cornell καὶ στὸ πανεπιστήμιο Columbia τῆς Νέας Ὑόρκης.

Ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του, βραβεῖο Nobel Χημείας πῆραν οἱ Peter Debye, ποὺ ἐργάστηκε στὶς πόλεις Ζυρίχη, Utrecht, Göttingen, Λειψία καὶ Ithaca N.Y. καὶ Linus Pauling καθηγητὴς στὸ Τεχνολογικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Καλιφόρνιας καὶ τὸ Πανεπιστήμιο Stanford. Ἔτσι ἡ Παιδεία ποὺ προσέφερε ὁ δάσκαλος τοῦ Μονάχου μεταλαμπαδεύτηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του ἀνά τὴν ὑφήλιο.

Ὁ Sommerfeld συνεργάστηκε μὲ τοὺς μαθητὲς του Carl Eckart, William V. Houston καὶ Nathaniel H. Frank στὴν

ἠλεκτρονικὴ θεωρία τῶν μετάλλων, μὲ τὸν Δημήτριο Χόνδρο στὴ διάδοση τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων σὲ μὴ ἔντελῶς ἀγώγιμα ὑλικά (θεωρία Sommerfeld-Χόνδρου) καὶ μὲ ἄλλους σὲ πλεῖστα ἄλλα προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τότε τὴν θεωρητικὴ φυσικὴ.

Ὁ μέγας δάσκαλος ἔνιωθε πραγματικὴ εὐχαρίστηση νὰ εἶναι συντροφιά μὲ τοὺς μαθητὲς του. Δὲν τηροῦσε τὶς καθιερωμένες τότε ἰδιαίτερα στὴ Γερμανία ἀποστάσεις μεταξὺ καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν καὶ ὀδηγοῦσε τοὺς μαθητὲς του σὲ κοπιώδεις ἐκδρομὲς στὶς Βαυαρικὲς Ἄλπεις στὶς ὁποῖες γίνονταν ἔντονες συζητήσεις σὲ θέματα Φυσικῆς. Ἐκεῖ συζητοῦσαν ὄχι μόνον τὴ δική τους ἐργασία, ἀλλὰ καὶ τὰ νέα γιὰ τὶς τελευταῖες ἐξελίξεις στὶς ὁποῖες συνέβαλλαν ἄλλοι, νέα ποὺ μάθαινε εἴτε μὲ τὴ μεγάλη ἀλληλογραφία του, εἴτε μὲ ἐπαφὲς ποὺ εἶχε κατὰ τὰ πολλὰ του ταξίδια. Αὐτὸ τὸν ἐνθουσιασμοῦ γιὰ νέα ἀποτελέσματα, τὴν ἐξωστρέφεια καὶ φιλελεύθερη στάση τοῦ Sommerfeld δὲν ἔβλεπαν πάντα μὲ καλὸ μάτι οἱ συνάδελφοί του.

Ὁ Sommerfeld ἔγραψε ἑκατοντάδες ἐργασίες σὲ πλεῖστα θέματα τῆς φυσικῆς καὶ συνέβαλε στὴ διαμόρφωση τῆς παλαιᾶς κβαντικῆς θεωρίας. Ὁ δάσκαλος τοῦ Μονάχου ἔδωσε σὲ δύο τόμους τὸ μνημειῶδες ἔργο *Atombau und Spektrallinien*, τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε σὲ ἀλλεπάλληλες ἐκδόσεις. Ἡ ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ πρώτου τόμου μὲ τίτλο *Atomic Structure and Spectral Lines* (Ἀτομικὴ δομὴ καὶ φασματικὲς γραμμὲς) χρησιμοποιήθηκε εὐρύτατα καὶ ὡς ἐγχειρίδιο γιὰ προχωρημένα μαθήματα Ἀτομικῆς Φυσικῆς κυρίως στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἄλλοῦ.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Sommerfeld συνεχέντρωσε τὰ μαθήματά του σὲ μιὰ σειρὰ ἔξι βιβλίων μὲ τὸ γενικὸ τίτλο: *Διαλέξεις στὴ Θεωρητικὴ Φυσικὴ*.

διδάσκαλο από μαθητές του με την εύκαιρία διαφόρων έπετειών σχετικών με τη ζωή του.

Ο Sommerfeld στάθηκε μακρυνά από τον αντίδημοκρατικό σωδινισμό στον οποίο είχε προσχωρήσει ή μεγάλη πλειοψηφία των τότε γερμανικών ακαδημαϊκών κύκλων πρὸς τὸ τέλος τῆς δημοκρατίας τῆς Βαϊμάρης και κατά τῆ Ναζιστική ἐποχή.

Τὸ 1915, πολλὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἄνοδο τῶν Ναζι στὴν ἐξουσία, ὁ Johannes Stark (1874-1957), γνωστός ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο φαινόμενο (βραβεῖο Nobel φυσικῆς 1919) ὀνόμασε τὸν Sommerfeld «ἐν ἐνεργεία ἐκτελεστικό γραμματέα τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ φιλοσημιτικοῦ κύκλου» τῶν μαθηματικῶν καὶ θεωρητικῶν φυσικῶν. Ἡ ἐχθρότητα αὐτῆ τοῦ Stark ἐγινε ἐντονώτερη και πιὸ ἀνοικτῆ κατά τὴν περίοδο τῆς δημοκρατίας τῆς Βαϊμάρης λόγω τῶν φιλικῶν σχέσεων πὸς συνέχιζε νὰ διατηρεῖ ὁ Sommerfeld μετὸν Einstein και ἄλλους Ἑβραίους φυσικούς, τοὺς ὁποίους πιθανὸν ὁ Stark ἐδλεπε ὡς ἐμπόδιο στὶς φιλοδοξίες του. Ἐπὶ πλέον μεταξύ τῶν μαθητῶν και συνεργατῶν τοῦ Sommerfeld ἦταν και μερικοὶ Ἑβραῖοι.

Μετὰ τὴν ἄνοδο τῶν Ναζι στὴν ἐξουσία ὁ Stark τοποθετήθηκε σὲ θέσεις ἰσχύος και ἐπιρροῆς και και ἐπεδίωξε νὰ τὶς χρησιμοποιήσει για νὰ ἐκριζώσει τὸ “ἑβραϊκὸ πνεῦμα”, πὸς πίστευε ὅτι ὑπάρχει στὴ φυσικὴ στὴ Γερμανία.

Τὴν ἀνοιξη τοῦ 1935 ὁ Sommerfeld ἀποσύρθηκε ὑποχρεωτικά και συνέχιζε νὰ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του μόνο προσωπικά ἀπὸ ἐξαμήνου σὲ ἐξάμηνο ὡς τὸ διορισμὸς διαδόχου του. Ἡ σχολὴ πῆρε τὴ θέση ὅτι μόνο ἓνας πρῶτης κλάσεως θεωρητικός, εἰ δυνατόν ἀπὸ τὴ σχολὴ τοῦ

Sommerfeld θὰ μπορούσε νὰ διατηρήσει τὴν παράδοση και τοποθέτησε τὸν Heisenberg πρῶτο στὸν κατάλογο τῶν ὑποψηφίων. Αὐτὴ ἡ ἐπιλογή πολεμήθηκε σφοδρὰ ἀπὸ τοὺς συνηγόρους τῆς “γερμανικῆς φυσικῆς”.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1937 ἄρθρο στὸ περιοδικὸ τῶν S.S. χαρακτήριζε τὸν Sommerfeld και τὸν Heisenberg “πράκτορες τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ στὴ γερμανικὴ πνευματικὴ ζωὴ”, πὸς πρέπει νὰ ἐξαφανισθοῦν ὅπως οἱ ἴδιοι οἱ Ἑβραῖοι.

Ὁ ἴδιος ὁ Stark υιοθέτησε ἀνεπιφύλακτα τὸ ἄρθρο, ἂν και ἦταν διακριτικὸς στὶς ρητορικὲς ἐκφράσεις και κατηγορίες του. Ὁ Sommerfeld και ἄλλοι φυσικοὶ διαμαρτυρήθηκαν ἐπίμονα και ἐνῶ φαινόταν ὅτι ὁ διορισμὸς τοῦ Heisenberg ἦταν ἐξασφαλισμένος, τὸ 1940 ἐκλέχτηκε ἀντὶ τοῦ Heisenberg ὁ Wilhelm Müller, θιασώτης τῆς κινήσεως για τὴ “γερμανικὴ φυσικὴ”. Ὁ Sommerfeld τότε δὲν ἐκρυψε τὴν πικρία του.

Ἐνα ὄχι μικρὸ ποσοστὸ μαθητῶν και συνεργατῶν τοῦ δάσκαλου ἔχασε τὴ γερμανικὴ ὑπηκοότητα, εἴτε ἐπειδὴ εἶχε ἑβραϊκὴ καταγωγή, εἴτε διότι ἦλθε σὲ ἀντίθεση μετὸ καθεστῶς.

Ὁ Arnold Sommerfeld ὑπέκυψε στὰ τραύματα πὸς τοῦ προκάλεσε αὐτοκίνητο ἐνῶ περπατοῦσε μετὰ τὰ ἐγγόνια του τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1951. Τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴ ζωὴ καταύγασε τὸ ἐπιστημονικὸ στερέωμα και οἱ ἀνταύγειες πὸς πῆγασαν ἀπὸ τὴν προσωπικότητα, τὸ ἔργο του και τὸ ἔργο τῶν μαθητῶν του και τὰ διδακτικά του συγγράμματα, ἐξακολουθοῦν νὰ καθοδηγοῦν, νὰ φωτίζουν και νὰ ἐμπνέουν τοὺς νεώτερους ἐρευνητές.

Α. ΔΩΡΙΚΟΣ

Τὰ βιβλία τοῦ Sommerfeld χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴ σαφήνεια, πὺν χαρακτηρίζε τὰ μαθημάτα του. Ἔνα ἀπὸ τὰ βιβλία του αὐτὰ εἶναι οἱ «Διαφορικὲς ἐξισώσεις μὲ μερικὲς παραγώγους», ἔργο πὺν χρησιμοποιήθηκε εὐρύτατα ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς τοὺς ἐνδιαφερομένους γιὰ μαθηματικὲς μεθόδους χρήσιμες στὴ Φυσικὴ καὶ τοὺς σπουδαστές.

Ὁ Sommerfeld πίστευε ὅτι ἐκεῖνο πὺν ἔχει συχνὰ ἀναφερθεῖ ἀπὸ πολλοὺς, ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἁρμονία, πὺν ἔχει ἐκ τῶν προτέρων τεθεῖ, μεταξὺ ἐκείνου πὺν εἶναι μαθηματικὰ ἐνδιαφέρον καὶ ἐκείνου πὺν εἶναι ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως σπουδαῖο, τὸ συναντᾶ σὲ κάθε του δῆμα καὶ αὐτὸ δίνει στὸ θέμα τοῦ βιβλίου του («Διαφορικὲς ἐξισώσεις μὲ μερικὲς παραγώγους»), ὅπως γράφει στὸν πρόλογο, «*μία ἐλκυστικότητα ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθητικῆς καὶ θὰ ἤθελα νὰ πῶ*», γράφει, «*καὶ μεταφυσικῆς*». Ὡς πρὸς τὴν ἀποψη βέβαια ὅτι ὑφίσταται ἁρμονία αὐτοῦ τοῦ εἶδους δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν φιλοσόφων.

Σὲ διάλεξή του τὸ 1933 στὴ Βασιλικὴ Ἀκαδημία τοῦ Λονδίνου μὲ θέμα: «Δρόμοι πρὸς τὴ φυσικὴ γνῶση» ("Wege zur physikalischen Erkenntnis") ὁ Sommerfeld εἶπε μεταξὺ ἄλλων: «*Ἡ Φυσικὴ ἔχει ἀνάγκη τῆς Φιλοσοφίας γιὰ νὰ ἀναχθεῖ ὁ ἐπιστημῶν ἀπὸ τὴν συνήθη Φυσικὴ σὲ ἀνώτερη, τὴ Μεταφυσικὴ*». Ὑποστήριξε τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Planck καὶ ἀφοῦ ἀντέκρουσε τὶς ιδέες τῶν θετικιστῶν καὶ ἀνέφερε μιὰ στροφὴ ἀπὸ τὸν Faust τοῦ Goethe, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος πὺν ἔκαμε τὴ φύση, γιὰ νὰ δείχνει πάντα μὲ μυστικὴ ὀρμὴ τὴν παρουσία τοῦ Δημιουργοῦ, εἶπε: «*Ὁ Maxwell δὲν θὰ ἐπετύγχανε τὶς μεγάλες του ἀνακαλύψεις, ἐὰν δὲν ἦταν τελείως πλη-*

ροφορημένος γιὰ τὴ μεγάλη ἐνότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν πλήρη ἁρμονία τῶν νόμων, πὺν τὴν διέπουν. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Einstein, ἀπὸ τὴν πεποίθησιν ὅτι στὸν κόσμον ἐπικρατεῖ ἀπόλυτος ἁρμονία, ὁδηγήθηκε νὰ διατυπώσει τοὺς νόμους του καὶ τὶς ἐξισώσεις τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητας».

Καὶ συνεχίζει ὁ δάσκαλος τοῦ Μονάχου: «*Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς νόμους τῆς κβαντικῆς θεωρίας τοῦ Planck. Εἶναι βέβαια ζήτημα μεταφυσικό, ὅταν μιλοῦμε γιὰ μιὰ ἀνεξάρτητη Ὑπαρξιν, πὺν δρῖσκειται ὑπεράνω τῶν φυσικῶν νόμων. Ὁ θετικισμὸς καὶ ὁ πραγματισμὸς ἀπορρίπτουν αὐτὴ τὴν πίστη... Τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Πλάτωνος ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ μέγας Γεωμέτρης, ἀποδεικνύεται ἀληθινὸ σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ*».

Παρ' ὅτι ὁ Sommerfeld εἶχε ὡς πρότυπο σκέψης καὶ δράσης τὶς ἀρετὲς τῆς ἀφοσιώσεως στὸ καθήκον καὶ τῆς ἀγάπης γιὰ τὴν πατρίδα, δὲν ἐκλέχθηκε Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου κατὰ τὴν περίοδο 1927-1928. Αἰτία ἡ ἐμφανὴς ἀπέχθειά του στὸν ἀντισημιτισμὸ, ἡ ἀνοιχτὴ ἀλληλεγγύη του πρὸς τὸν Einstein καὶ ἡ εὐνοϊκὴ στάση του πρὸς πολιτικὸ κόμμα προσκολλημένο ἰδεολογικὰ στὴν κοινοβουλευτικὴ Δημοκρατία.

Ὁ Sommerfeld, ἂν καὶ δὲν ἔγινε πρύτανης στὴν πατρίδα του, ἔγινε ἐπίτιμος διδάκτωρ πολλῶν πανεπιστημίων καὶ τιμήθηκε μὲ πολλὲς διακρίσεις ἀπὸ τὴ διεθνή ἐπιστημονικὴ κοινότητα. Ὁ μέγας δάσκαλος ἔγινε ἀκόμη ἐπίτιμο μέλος πολλῶν Ἀκαδημιῶν καὶ εἶχε κληθεῖ ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου νὰ καταλάβει ἔδρες μὲ δελεαστικὲς προσφορὲς τὶς ὁποῖες ἀπέρριψε. Ἀρκετοὶ τόμοι ἐκδόθηκαν κατὰ καιροὺς γιὰ νὰ τιμήσουν τὸν Sommerfeld ὡς ἐρευνητὴ καὶ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ἡ «έορτή των έορτῶν» καί ἡ «πανήγυρις τῶν πανηγύρεων», πού έορτάζει ἡ Ἐκκλησία στό κορυφωμα τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας, θά σταθῆ καί πάλι μιὰ πρόκλησι γιά τήν προσωπική μας σχέση ἀπέναντι στήν ἀλήθεια τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος μ' ὄλες τίς δυνατότητές του, τίς δυνάμεις του καί τήν αὐτάρκειά του, θά κληθῆ πάλι ν' ἀντικρύσῃ τόν «κατάστικτον τοῖς μάλωσι» Χριστό, ὅμως «πανοθενουργόν» καί νικητῆ τοῦ μεγαλυτέρου ἐχθροῦ, τοῦ Θανάτου. Θά εἶναι κρίμα, ἂν, γι' ἄλλη μιὰ φορά, ἡ πρόκλησι αὐτῆ μείνῃ ἀνεργητή. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μᾶς δεβαίωvουν πῶς ὁ Θεός δέν εἶναι μόνο Δημιουργός, Πατέρας καί Προνοητής, ἀλλ' ἀγάπησε τόσο τόν ἄνθρωπο, ὥστε νά γίνεταί «μανιακός έραστής» του καί νά παίρῃ τῆ θέσι τοῦ Νυμφίου του. Ὅντας ὅμως Θεός, σέβεται ἀπόλυτα τήν ἐλευθερία τοῦ πλάσματός του καί περιμένει τήν ἀνταπόκρισι στήν ἀγάπη Του. Δέν γίνεται ὁ Θεός διαστής τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά περιμένει τήν ἐλεύθερη συγκατάθεσί του, πού δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ ἀναγνώρισι τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας του καί ἡ ὁμολογία τῆς ἐμπειρίας τῆς ἀποτυχίας του μακρυνά ἀπό τόν Θεό. Αὐτῆ ἡ ἐπίγνωσι τῆς «ἀτεξιάς» - κατὰ τόν ἅγιο Μάξιμο- δηλαδή τῆς ἀποτυχίας ἡ ὁμολογία, εἶναι ἡ προσέγγισι τοῦ ἀνθρώπου στόν Θεό. Ἀπό τόν ἄνθρωπο ἀρκεῖ αὐτῆ ἡ κίνησι τῆς ὁμολογίας. Ἀπό τόν Θεό ὅμως, πού «οὐκ ἠράσθη μόνον, ἀλλά καί ἠτιμάσθη ὑπέρ ἡμῶν καί έρραπίσθη καί έσταυρώθη καί έν νεκροῖς έλογίσθη καί διά πάντων τούτων τόν περι ἡμᾶς αὐτοῦ παρέστησεν έρωτα» (ι. Φώτιος), ἡ

πρόσληψι τῆς ἐλεύθερης ὁμολογίας μεταβάλλεται σ' ἀναστάσιμη ζωῆ. Ἡ ἱστορία τῆς ἁμαρτωλῆς γυναίκας πιστοποιεῖ τήν ἀλήθεια τῶν προλεχθέντων. Ἀπό τὸ ἓνα μέρος ἡ ἄβυσσος τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρώπου κι ἀπ' τ' ἄλλο ἡ ἄπειρη διάστασι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πού δέχεται τήν ὁμολογία τῆς ἀποτυχημένης πορείας στή ζωῆ (ἁμαρτίας) καί «διαλύει τὸ χρέος».

Σήμερα ὁ ἄνθρωπος μὲ τῆ γεῦσι τῆς ἀποτυχίας πικρῆ στό στόμα, ἴσως νά εἶναι πιὸ κοντὰ στήν ὁμολογία τῆς ἀστοχίας του. Ὁ ἄνθρωπος, πού ἀρνεῖται νά εἶναι πρόσωπο, σὲ σχέση καί κοινωνία ἀγάπης μὲ τὸν προσωπικὸ Θεὸ καί τοὺς συνανθρώπους του, νιώθει πῶς ἀπομονώνεταί, πῶς λαθεύει στίς διαπροσωπικές του σχέσεις, γιὰ τίς ὁποῖες τόσοσ λόγος γίνεται στίς μέρες μας. Αὐτῆ ἡ ἀλλοτριώσί του, τὸν ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στή φθορὰ καί στό θάνατο, γιὰ τὸν ξεκόβει ἀπὸ τίς ζωηφόρες ρίζες τῶν σχέσεῶν του μὲ τὸν Θεὸ καί τὸ συνάνθρωπό του. Ὅλη του ἡ προσπάθεια συγκεντρώνεταί στή σύναξι ἀγαθῶν γιὰ μιὰ ἀτομικὴ ἐξασφάλισι, γιὰ μιὰ αὐτάρκεια, γιὰ μιὰ κοινωνικὴ ἐπιβολή, γιὰ μιὰ «ντόλτσε βίτα» - γιὰ νά μιλήσουμε μὲ τῆ σύγχρονη γλῶσσα. Αὐτῆ ἡ ἀποτυχία του, τὸ ξεμάκρυμα ἀπὸ τὸν πραγματικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του εἶναι πού τὸν ἀποδιοργανώνει καί τὸν κάνει νά νιώθῃ μέσα σὲ μιὰ ἄβυσσο. Ἀν μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ βάθη τῆς ἀβύσσου ἀκουσθῆ μιὰ κραυγὴ ἐμπιστοσύνης στόν «Καταλύτη τοῦ θανάτου», πού τόσο τῆ λαχταράει καί τήν περιμένει, τότε ὁ ἄνθρωπος ἔπιασε τὸ μίτο τῆς σωτηρίας του. Μιὰ τέτοια φωνὴ ἀπογνώσεως σὰν κι αὐτῆ τοῦ Δαυῖδ «ἐνεπάγγῃν εἰς ἰλὺν βυθοῦ καί οὐκ ἔστιν ὑπόστασις»

(Ψαλμ. 68, 2) περιμένει ὁ ἀναστημένος Θεὸς γιὰ νὰ σύρη τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἄβυσσο. Καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἔτοιμη νὰ τὸν κλείσῃ στὴν ἀγκαλιά της. Ἡ ἀπάντησί της εἶναι νὰ τοῦ χαρίσῃ ἐλπίδα καὶ παράκλησι στὸν ἀπεγνωσμένο ἀγῶνα του. Αὐτὴ ἡ παράκλησι οὐσιαστικοποιεῖται μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, πὺ ἀφθαρτίζει καὶ ἀθανατοποιεῖ καὶ τὸ θνητὸ ἄνθρωπο.

*«Διὰ θανάτου τὸ θνητὸν
διὰ ταφῆς τὸ φθαρτὸν μεταβάλλεις·
ἀφθαρτίζεις γὰρ θεοπρεπέστατα
ἀπαθανατίζων τὸ πρόσλημμα».*

Ἐπάρχει ὁμως στὰ χεῖλη τῶν πολλῶν μιὰ ἀπορία: “Ἐγὼ θὰ γίνω δεκτὸς στὸ πανηγύρι τῆς χαρᾶς τῆς Ἀναστάσεως;” Ἐχοντας στὰ χεῖρια τὴ λαμπάδα μὲ τὸ τρεμάμενο φῶς,

προσπαθοῦμε νὰ κάνουμε τὸ χέρι μας σκέπατρο τῆς γλώσσας γιὰ νὰ μὴ σβῆσῃ. Θέλουμε νὰ φέρομε τὸ φῶς τῆς Ἀναστάσεως στὸ σπίτι μας. “Ἄν αὐτὴ ἡ ἀσθενικὴ φλόγα τῆς λαμπάδας μετατραπῇ στὴν καρδιά μας σὲ βεβαιότητα γιὰ τὴν Ἀναστημένη Ἀγάπη, ἐλεύθερα πάντα, τότε ὅλοι γινόμαστε δεκτοὶ στὸ πανηγύρι τῆς χαρᾶς. Καὶ δίκαιοι καὶ πονηροί. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπερακοντίζει τὴ δικαιοσύνη Του.

Ὁ ἅγιος Χρυσόστομος διαβεβαιώνει: Ὁ Ἀναστημένος Κύριος «δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ καὶ τὸν πρῶτον... καὶ τὸν ὑστερον ἐλεεῖ καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κακείνῳ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὴν προᾶξιν τιμᾶ καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ. Οὐκοῦν, εἰσέλθετε πάντες...»

ΑΘΗΝΑ Α. ΚΑΡΑΜΠΙΕΤΣΟΥ

Ο ΧΙΤΩΝΑΣ

*Βάρβαροι κι ἄξεστοι Ρωμαῖοι λεγεωνάριοι·
πάει πολὺ νὰ προσδοκᾷς
κάτι εὐγενέστερο ἀπὸ δαύτους.
Παῖξαν στὰ ζάρια τὸν πολύτιμο χιτῶνα,
πὺ ἄραφος ἦταν, λέει,
ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντὸς δι' ὄλου!*

*Τώρα, στὰ τέλη τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα,
εὐαίσθητοι ὅλοι καὶ πολιτισμένοι πιά
διεκδικοῦμε ἓνα κομμάτι ιδιόκτητο
-ἄς εἶναι κι ὅσο ἓνα μικρὸ μαντήλι-
ἀπ' ἰ' ἁγιασμένο ἐκεῖνο ντύμα τοῦ Χριστοῦ.
Ἔτσι τὸ παίζουμε διελκυστίνδα
κι ἀδίσταχτα τὸ σκίζουμε στὸ τέλος.*

*Εἰρήνην Ἐκκλησία, λαῶ σου σωτηρίαν
δώρησαι σῇ ἐγέρσει.*

Ι. Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

J.H. PESTALOZZI: Ο ΑΓΙΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ (1746-1827)

Διακόσια πενήντα ένα χρόνια από τη γέννηση και εκατόν εβδομήντα από το θάνατο του μεγάλου παιδαγωγού και οδηγού της ανθρωπότητας Pestalozzi συμπληρώνονται έφετος. Στο μακρό αυτό διάστημα, τίποτα δεν επισκιάστηκε απ' την προσφορά και την προβολή της φωτεινότερης και γνησιότερης προσωπικότητας, που υπηρέτησε, με πίστη και ευλάβεια, τα ώραία και αληθινά ανθρώπινα ιδανικά, προκαλώντας πάντοτε το γενικό θαυμασμό και σεβασμό. Ο αληθινός αυτός αναμορφωτής της παιδείας και ευεργέτης όλου του κόσμου, έγινε φτωχός, για να σώσει τους φτωχούς. Ήχησε μέσα στην άθλιότητα, για ν' ανακουφίσει τους πάσχοντες. Και έγινε Δάσκαλος, για να ξευγενίσει το ανθρώπινο Γένος, με τη μεγάλη δύναμη της αγωγής. Οί σύντομες και πενιχρές αυτές γραμμές δεν μπορούν ν' αποδώσουν το φόρο τιμής, που ανήκει στον παιδαγωγικό γίγαντα της ανθρωπότητας. Σύρονται ως απέριττη έκφραση χρέους, σεβασμού και ευγνωμοσύνης προς το μεγάλο πνευματικό οδηγό, που θυσιάστηκε για το σύνολο.

Ο Pestalozzi αποβλέποντας πάντοτε στην πνευματική και ήθικη αναγέννηση του λαού, άνοιξε νέους ορίζοντες και έδωσε νέες κατευθύνσεις στην Παιδαγωγική Έπιστήμη. Υπήρξε άοκνος στο πολύπλευρο και πολύμοχθο έργο του, πιστεύοντας,

ότι, με την όρθη αγωγή της νέας γενιάς, θα επιτύχει μιá κοινωνική αναμόρφωση. Δεν περιορίζεται στο άτομο, αλλά ζητεί να του δώσει, με την αγωγή, τα απαραίτητα στοιχεία, που θα το κάνουν χρήσιμο μέλος του κοινωνικού οργανισμού. Αγωνίζεται για τη δημιουργία μιáς ήθικης και αληθινής Κοινωνίας, όπου το πνεύμα θα υποτάξει την ύλη, θα επικρατεί ή αγάπη και οί σχέσεις των ατόμων θα είναι αγαθές και άρμονικές. Με τα λόγια του και τα έργα του, αναδεικνύεται ένας μεγάλος κοινωνικός αναμορφωτής. *«Πρέπει να γίνουμε πρώτα άνθρωποι, για ν' αποδοῦμε καλοί πολίτες»*, έτόνιζε πάντοτε.

Αφοσιώνεται, μ' όλη τη δύναμη της ψυχής του, στον πειραματισμό σέ παιδαγωγικά και διδακτικά θέματα. Φυσικό τόπο της αγωγής θεωρεί το πατρικό σπίτι, λέγοντας: *«Ζητήστε τους εύγενικούς τόπους, τα άστικά σπίτια και τις χωρικές καλύβες... Εκεί θα βρείτε τις βασικές αρχές της αληθινής αγωγής των ανθρώπων. Η μόρφωση του βιβλίου και των διαφορών τεχνητών μέσων δεν μπορεί ποτέ ν' αντικαστήσει τη μόρφωση του σπιτιού. Και ή μεγαλύτερη ιστορία και ή συγκινητικότερη εικόνα του βιβλίου είναι για το παιδί, σάν να λεμε, κάτι ξεθωριασμένο. Ό,τι όμως γίνεται στο σπίτι, μπροστά στα μάτια του παιδιού, είναι φυσικό και ένώνεται στο μυαλό του, με χίλιες δυό άλλες εικόνες, που έχουν προηγηθεί, και γι' αυτό έχει για το παιδί έσωτερική αλήθεια...»*

Ἡ μητέρα εἶναι τὸ ἰδανικὸ τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ ἡ μητρικὴ ἀγωγή ἢ βάση τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς. Γι' αὐτὴ ἀναφωνεῖ:

«Μητέρα, μητέρα! Μόνο κοντά σου μπορῶ νὰ κρατήσω τὴν ἀθωότητά μου, τὴν ἀγάπη μου, τὴν ὑπακοή μου, τὰ προτερήματα τῆς εὐγενικῆς μου φύσεως καὶ ὅλα, τὴ στιγμή, ποῦ θ' ἀντικρύσω τὸ μεγάλο κόσμο. Ἐλά μαζί μου, νὰ γνωρίσουμε μαζί τὸν κόσμο. Ἀγίασε ἐσὺ τὴ μετὰ-βασή μου ἀπὸ σένα στὸν κόσμο, κἀνοντάς με νὰ κρέμομαι ἀκόμη ἀπ' τὴν καρδιά σου».

Κινητήρια δύναμη τῆς δράσεώς του εἶναι ἡ ἀγάπη. Κάθε ἐνέργειά του ἔχει τὴ θέρμη τῆς πατρικῆς καρδιᾶς του. *«Ἡ ἀγάπη -λέγει- ἔχει θεία δύναμη, ὅταν εἶναι ἀληθινή καὶ δὲν φοβεῖται τὸ σταυρό. Ἦμουν βέβαιος, ὅτι ἡ καρδιά μου θ' ἄλλαξε, τόσο γρήγορα, τὴν κατάσταση τῶν παιδιῶν μου, ὅπως ὁ ἀνοιξιᾶτικος ἥλιος τὸ παγωμένο χῶμα τοῦ χειμῶνα. Δὲ γελιόμουν. Πρὶν ὁ ἀνοιξιᾶτικος ἥλιος λυώσει τὰ χιόνια τῶν βουνῶν, τὰ παιδιά μου ἦταν ἀγνώριστα...»*

Ὁ Pestalozzi θεωρεῖται πρόδρομος τῆς νέας ἀγωγῆς καὶ εἶναι ὁ κύριος εἰσηγητῆς τοῦ Σχολείου Ἐργασίας. Τὸ παιδαγωγικὸ του σύστημα εἶναι πρωτότυπο, δικό του δημιούργημα, καρπὸς τῶν ἀρχῶν, μόχθων καὶ ἐμπνεύσεών του.

Παράλληλα πρὸς τὴν παιδαγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐργασία του, ὁ Pestalozzi δὲν παραλείπει νὰ γράφει. Ὅλα τὰ βιβλία του διακρίνονται γιὰ τὴν ἀνάταση πρὸς τὸν Θεό, τὴ δύναμη τοῦ λόγου, τὴ θέρμη τοῦ συναισθήματος, τὴ ζωηρότητα τῆς φαντασίας, τὴ βαθύτητα τῶν ιδεῶν, τὸν πλοῦτο καὶ τὴν πρωτοτυπία τῶν ἀρχῶν του.

Ὅλα, στὴ διαδρομὴ τοῦ χρόνου, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πλούσια σὲ παιδαγωγικές, κοινωνικὲς καὶ φιλοσοφικὲς κατευθύνσεις. Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τοῦ Pestalozzi ἦταν ἓνας δύσκολος καὶ ἀνηφορικὸς δρομος. Μιὰ ζωὴ, μὲ ἀδιάκοπο ἀγῶνα γιὰ ἰδανικά, ποῦ πάντοτε παραδειγματίζει καὶ ὀδηγεῖ στὴν ὑπέρτατη θυσία. Στὴν ὠραία καὶ εὐγενικὴ προσπάθειά του νὰ ἐφαρμόσει τίς ὀρθὲς θεωρίες του συνάντησε πολλὰ ἐμπόδια. Προδόθηκε, περιφρονήθηκε, πείνασε καὶ ἔκλαψε, πολλές φορές. Ἡ μοίρα τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. Πέθανε, μὲ τὸ πικρὸ παράπονο, γιὰτί οἱ ιδέες του δὲν ἔγιναν δεκτὲς ἀπ' τοὺς συγχρόνους του.

Ἐκατὸν ἐβδομήντα χρόνια, δύσκολα καὶ κρίσιμα, πέρασαν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀναμορφωτῆ. Ὅλα σήμερα ἔχουν ἀλλάξει: ἡ ζωὴ, τὰ ἦθη, οἱ ἄνθρωποι. Ἀπειλεῖται καὶ κινδυνεύει νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ ψυχὴ μας. Παντοῦ συμπτώματα κρίσεως καὶ παρακμῆς, σήψεως καὶ διαφθορᾶς, ἀθεΐας καὶ συγχύσεως, νοθείας καὶ καταπτώσεως. Ὅμως, ὁ μέγας εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ στέλνει πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ μεγάλο μήνυμά του: τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης, μοναδικὴ ἄγκυρα σωτηρίας γιὰ τοὺς ταραγμένους καὶ τρικυμισμένους καιροὺς μας.

«Λαοῦ ἐσὺ φίλος καὶ ὀδηγός. Καὶ στάθημες

στὴ στρατά τοῦ Θεοῦ μὲ θεία σφραγίδα.

Κι ἥλιος τὰ σύννεφα τοῦ νοῦ τὰ ὀλόπυκνα ἀνατάραξες, σταλάζοντας μὲ τὸ ρυθμὸ τοῦ λόγου φῶς καὶ ἐλπίδα...» (Στ. Σπεράντζας)

ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1997

ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ

Τὸ εἶπαν καὶ τὸ ξαναεἶπαν. Σχεδὸν βαρεθήκαμε νὰ τὸ ἀκοῦμε. “Ἀνήκομεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὀδεύομεν πρὸς τὸ 2000. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι τῶρα ἰσότιμο μέλος τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης”. Καὶ οἱ “Ἕλληνες; Μά, φυσικά, Εὐρωπαῖοι.

Ἄρκει νὰ μπῆτε σ’ ἓνα λεωφορεῖο ποὺ πηγαίνει -ἄς πούμε- κάπου στὴν Πελοπόννησο. Ἡ πρὸς βορρᾶν. Νὰ δῆτε τὸν Ἕλληνα Εὐρωπαῖο πού, πιστεύοντας ὅτι δὲν τὸν βλέπει ὁ ὀδηγός, ἀνάδει τσιγάρο. Ἐνῶ ξέρει ὅτι ἀπαγορεύεται. Ὅτι ἐνοχλεῖ. Ὅτι βλάπτει τοὺς ἄλλους. Ἡ νὰ δῆτε τὸν ὀδηγὸ πού, ἐνῶ ἀπαγορεύει στοὺς ἄλλους τὸ κάπνισμα (συμφώνως τῷ νόμῳ) ὁ ἴδιος καπνίζει. Ἄρκει νὰ ἀκούσετε τὸ ραδιόφωνο τοῦ λεωφορείου (ἢ τοῦ ταξί) νὰ λειτουργῆ συνεχῶς στὴ διαπασῶν. Τὴ μουσικὴ καὶ τὰ τραγούδια ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ἑλληνικά, οὔτε... τούρκικα, οὔτε -φυσικά- εὐρωπαϊκά. Ἄρκει νὰ ὑποστήτε τὴν συμπεριφορὰ τοῦ ὀδηγοῦ ταξί (ἔ, ὑπάρχουν καὶ ἐξαιρέσεις) ἢ τοῦ ὑπαλλήλου τῆς δημοσίας υπηρεσίας ποὺ δὲν σὲ βλέπει ὡς πολίτη ἢ ὡς πελάτη ἀλλὰ σὰν ἐνόχληση. Ὅμως οἱ “Ἕλληνες εἴμαστε Εὐρωπαῖοι. Δὲν εἴμαστε;

Ἄν εἴμαστε Εὐρωπαῖοι; Καὶ δέβια εἴμαστε. Δὲν ἀκούτε τίς κουβέντες τῶν ἐπιβατῶν τοῦ λεωφορείου ποὺ μιλοῦν ὅλοι μαζί, ἐρωτοῦν, ἀπαντοῦν, φωνασκοῦν; Καὶ γίνετα σωστὴ χάρβα;

Ἄν εἴμαστε Εὐρωπαῖοι; Ἄρκει νὰ μπῆτε σ’ ἓνα λεωφορεῖο μὲ νέους. Νὰ ἀκούσετε τὸ λεξιλόγιό τους. Νὰ παρακολουθήσετε τίς κουβέντες τους. Τὰ θέματα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦν. Νὰ δῆτε τὰ νέα παιδιά νὰ κάθωνται ἀναπαυτικά, σὲ ὀλόκληρη τὴ διαδρομὴ, χωρὶς νὰ διανοοῦνται νὰ προσφέρουν τὴ θέση τους σὲ ἠλικιωμένους ἐπιβάτες, οὔτε κἂν σὲ «πρόσωπα χρῆζοντα βοήθειας».

Ἄν εἴμαστε Εὐρωπαῖοι; Μὰ φθάνει νὰ ἀκούσετε τίς κόρνες τῶν αὐτοκινήτων καὶ

τὸν ἐκκωφαντικὸ θόρυθο τῶν μοτοσυκλετῶν, ποὺ τρυποῦν τ’ αὐτιά σας ὀλόκληρο τὸ εἰκοσιτετράωρο, ἀδιαφορῶντας ἀκόμα καὶ γιὰ τίς προχωρημένες ὥρες κοινῆς ἡσυχίας. Τίς φωνές καὶ τὰ γέλια καὶ τὰ τραγούδια ἀπὸ τίς παρέες ποὺ περνοῦν κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρό σας τὴ νύχτα, πρᾶγμα ἀδιανόητο στὴν Εὐρώπῃ τῶν κουτόφραγκων, ἀκόμη καὶ τὴν ἡμέρα. Τὸ ραδιόφωνο καὶ τὸ «στερεοφωνικὸ» ποὺ βομβαρδίζουν τὴν ἀκοή σας, περασμένα μεσάνυχτα, καὶ δὲν σᾶς ἀφήνουν νὰ κλείσετε μάτι.

Ἀλήθεια, ἐπιμένετε νὰ μάθετε ἂν εἴμαστε Εὐρωπαῖοι; Μὰ δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ δῆτε τὰ ξενοδοχεῖα μας. Τὴν εἰκόνα ποὺ δίνουν στὸν ξένο ταξιδιώτη (καὶ στὸν Ἕλληνα, φυσικά). Τίς ὑπηρεσίες ποὺ προσφέρουν. Τὰ νερὰ ποὺ λιμνάζουν στὸ μπάνιο. Τὰ τραυματισμένα εἶδη ὑγιεινῆς. Τίς τρύπιες πετσέτες. Τοὺς φθαρμένους τοίχους. Τίς γδαρμένες καὶ βρώμικες πόρτες. Ἄρκει νὰ ἀντιμετωπίσετε τὸν “ρεσεψιονίστ” ποὺ φлуαρεῖ μὲ τὸν φίλο του στὸ τηλέφωνο καὶ ἀγνοεῖ τὸν πελάτη ποὺ περιμένει νὰ τελειώσῃ γιὰ νὰ ζητήσῃ τὸ κλειδὶ τοῦ δωματίου του. Ἡ νὰ ἀκούσετε τοὺς Ἕλληνες πελάτες ποὺ χαλοῦν τὸν κόσμο τὰ μεσάνυχτα, στοὺς διαδρόμους τοῦ ξενοδοχείου. Τότε θὰ καταλάβετε πόσο Εὐρωπαῖοι εἴμαστε.

Ἄν ὅμως δὲν ἔχετε ἀκόμη πεισθῆ, πηγαίνετε σὲ κάποια ἑλληνικὰ νησιά ποὺ ἡ ὄνειρῶδης φύσις τους ἐλκύει τοὺς ξένους, γιὰ νὰ δῆτε τοὺς Ἕλληνες Εὐρωπαῖοις συμπατριῶτες μας νὰ χρεώνουν ἓνα κρεβάτι στὸ διάδρομο ἢ ἓνα στρώμα στὴν κουζίνα (μάλιστα, στὴν κουζίνα καὶ μὲ τίς κατσαρίδες νὰ κάνουν σεργιάνι) στὴν τιμὴ δωματίου. Ἡ σ’ ἓνα παραλιακὸ ἐστιατόριο τῆς σειρᾶς, ποὺ χρεώνει μιὰ «χωριάτικη» σὲ ἀστρονομικῆς τιμῆς.

Νὰ συνεχίσω; Μὰ, χρειάζεται; Χρειάζεται να πῶ πῶς ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀρμόδιοι ποὺ

φλυαροῦν γὰρ τὴν Ἐνωμένην Εὐρώπην καὶ γὰρ τὴν Ἑλλάδα τοῦ 2000, γὰρ τὴν θέσιν ποῦ πρέπει νὰ ἔχουμε μεταξὺ τῶν ἐταίρων μας, θέσιν ἰσότιμη, δὲν ἔχουν κάνει τίποτα, μὰ τίποτα, γὰρ νὰ τὴν ἐξασφαλίσουν αὐτὴ τὴ θέσιν; Γὰρ νὰ μᾶς προετοιμάσουν νὰ γίνουμε «*ἰσότιμοι*» ἐταῖροι;

Ξέρω τί θὰ μοῦ πῆτε. Ὅτι μίλησα γὰρ λεπτομέρειες καὶ ξέχασα τὰ μεγάλα καὶ οὐσιώδη ποῦ μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Τὴν πορεία τῆς οἰκονομίας μας. Τὴν παραγωγικότητα. Τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν συνέπεια. Τὴν λειψανδρία ποῦ μᾶς μαστίζει. Τὴν ἀπελπιστικὴ «αὐτάρκεια» τῶν πολιτικῶν μας ποῦ τοὺς κάνει νὰ εἶναι περήφανοι γὰρ τὰ μικρὰ τοὺς ἔργα καὶ νὰ καυχῶνται γὰρ μηδενικὰ ἀποτελέσματα. Τὴν ἔλλει-

ψη ἀντιδράσεως τοῦ λαοῦ μας.

Συμφωνῶ. Ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ, μία καὶ μόνη ἔλλειψη μαρτυροῦν: Τὴν ἔλλειψη παιδείας. Αὐτὴν ποῦ ὄχι μόνον δὲν μᾶς προσφέρουν οἱ παντὸς εἶδους υπεύθυνοι, ἀλλὰ τὴν τορπιλλίζουν. Αὐτὴν ποῦ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς κάνη Εὐρωπαίους, ἐνῶ θὰ διατηρούσαμε τὰ ἑλληνικά μας οἰκόσημα: Τὴν ἑλληνικὴ μας γλῶσσα, τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ μας καὶ τὴν λαμπρὴ Ὁρθοδοξία μας, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Παπαδιαμαντῆς. Ἀξίες ποῦ ἀπεμπολοῦμε καθημερινῶς, κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι.

Εὐρωπαῖοι λοιπόν; Ναί. Μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ γίνουμε πρῶτα Ἕλληνες. Ἐὰν κατακτῆσωμε τὸ μεῖζον, τὸ ἔλασσον εἶναι εὐκόλο.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΙΟΥΔΑΣ ΚΑΙ ΝΥΧΤΑ

*Εἶν' ὄλοι συναγμένοι ἐκεῖ,¹
καὶ καρτεροῦν μὲ πόθο
γὰρ νὰ πιοῦν, ἀπὸ τὸ Φῶς.
Ὅμως τὸν Ἰούδα τὸν γητεύει,
τὸν καλεῖ, τῆς νύχτας τὸ σκοτάδι,
γὰρ νὰ τὸν πάει στὸν Ἄδην.*

*Μιὰ τρικυμία μέσα του
κι ἕνας βρασμός...
ὅμως, πὰ στὴ μορφὴ του ἡ γαλήνη.
Μόνον Ἐκεῖνος, βλέπει τὴν ὀδύνη,
καὶ συμπαθεῖ
καὶ προσπαθεῖ.*

*Τὰ πόδια τοῦ ἴπλυνε κι ἐκείνου,²
κι ἦταν μὲ τοῦτο σὰν νὰ λέει σ' αὐτόν,
γὰρ καθαρότητα κι ἐνότητα τῶν μαθητῶν,
ἀφοῦ στὸν Πέτρο το ἔπε μὲ καμπάνες:
«...καὶ ὑμεῖς καθαροὶ ἐστέ,
ἀλλ' οὐχὶ πάντες»³.*

*Τιμητικὸ «ψωμίον» τοῦ ἴδωσε,⁴
ποῦ ἦταν φῶς ἀγάπης.
Θὰ τοῦ ἴδινε: «**Τ' Ἀχραντὸ Σῶμα κι
Αἷμα Του**»,
ἂν ἔμενε κι αὐτὸς ἐκεῖ κοντά,
μὰ κεῖνον τὸν τραβοῦσεν ἡ νυχτιά.
Κι ὡς πῆρε τὸ «ψωμίον» τῆς τιμῆς,
εὐθύς, σηκώθηκεν ἀλαφιασμένος,
προχώρησεν ἀνταριασμένος
μ' ἀγριεμένη σκοτεινὴ ματιά,
ἄνοιξε τὴν πόρτα ἐκεῖ μὲ βιά,
κι ἔφυγε σὰν νὰ ἴταν ἕνας: «**Λύγξ**».
«**Ἦν δὲ νύξ**»⁵.*

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

1. Ἰωάν. ιγ' 2
2. Ἰωάν. ιγ' 5
3. Ἰωάν. ιγ' 10
4. Ἰωάν. ιγ' 26
5. Ἰωάν. ιγ' 30

ΑΠΟΛΑΥΣΗ

Κυριακή πρωί. Ώρα 8. Κρύο τσουχτερό. Γοργό το δῆμα γιά τήν Ἐκκλησία.

Οἱ δρόμοι σχεδόν ἔρημοι. Τό μεγάλο “φαγάδικο” ὅμως στή γωνία τῆς Πλατείας ἀνοικτό καί φωτισμένο. Στά ὀλόλευκα οἱ μικροί “μάγειροι”. Μέ μετρημένες κινήσεις κι ἀξιωσύνη, ἐτοιμάζουν λιχουδιές. Πρωί, πρωί. Καί οἱ καμπάνες κτυποῦν. Τῆς Ἐκκλησίας οἱ καμπάνες. Τά ψηλά σκαμνιά γεμάτα μέ νέους ἀνθρώπους, γεμάτα νειάτα, νυσταγμένα παλλικάρια καί κατάκοπες κοπέλλες, πού καταβροχθίζουν μέ λαμαργία κάποια κρέπα μέ τυρί ἢ ἕνα ζεστό λουκάνικο μέ περίεργη σάλτσα ἢ ἔστω μιὰ ἀχνιστή τυρόπιττα. Ἐπιμένουν ἔτσι μέ πείσμα νά γράψουν τόν ἐπίλογο τῆς νύχτας, πού πέρασε στή διασκέδαση. Μιλοῦν ζωηρὰ μεταξύ τους. Σχολιάζουν τά ὅσα εἶδαν καί ἀκουσαν στό κέντρο, πού ξενύχτησαν ἢ ἐκφράζουν τήν ικανοποίησή τους γιά τίς γευστικές ἀπολαύσεις. Ὅταν κάποτε ἡ ἡδονή τελειώσει θά σημάνη ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς, ἡ ὥρα τοῦ ὕπνου κι ἄς κτυποῦν οἱ Κυριακάτικες Καμπάνες.

Εἶναι τὰ παιδιά, πού δυστυχῶς ἀντανάκλωλν ἕνα μεγάλο μέρος τῆς κοινωνίας μας, μέ τό πνεῦμα τό καταναλωτικό, τήν ἀσυγκράτητη βουλημία, τὰ προβλήματα πού δέν βρῖσκουν λύση, τό ἀνικανοποίητο, τή δίψα γιά ἀναγνώριση καί ἐπιβεβαίωση τῆς ἀξίας τους καί τήν πίστη στίς δικές τους καί μόνον προσωπικές δυνάμεις. Κάποιοι ἀγωνιοῦν γι' αὐτά τὰ παιδιά, κάποιοι ἄλλοι πασχίζουν καί κάποιοι ἀκόμη προσεύχονται στό ἡμίφως τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶναι τὰ παιδιά μας, ἕνα μέρος ἀπό τοὺς αὐριανούς πολίτες, πού δυστυχῶς προχωροῦν στή ζωὴ χωρίς ἔρεισμα. Κύριο μέλημα πῶς θά περάσουν καλά, πῶς θά διασκεδάσουν. Πλήρης εὐδαιμονισμός. Προσπαθοῦν κατὰ κανόνα νά ικανοποιήσουν τό σῶμα μέ τή χρήση ὑλικῶν ἀγαθῶν ἢ καί υποτιθεμένων ἀγαθῶν καί λημονοῦν ὅτι «*Εὐδαιμο-*

νία οὐκ ἄτερθεν ἀρετῆς», εὐδαιμονία χωρίς ἀρετὴ δέν ὑπάρχει. Ὁ πλοῦτος, ἡ εὐμάρεια, τὰ ὑλικά ἀγαθὰ δέν εἶναι εὐδαιμονία καί δέν ἐξασφαλίζουν οὔτε τήν ἀτομικὴ οὔτε τήν κοινωνικὴ εὐτυχία. Δυστυχῶς στίς περιπτώσεις αὐτὲς λείπει ἡ ἐσωτερικὴ καί ψυχικὴ ἡρεμία, γι' αὐτὸ καί οἱ συγκεκριμένοι νέοι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νά στραφοῦν πρὸς τὰ ἔξω μέ σκοπὸ τὴν ἀπόλαυση, ὅσο γίνεται περισσοτέρων ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς νέους αὐτοὺς εἶναι ὑποχρεωμένοι νά πηγαίνουν συνέχεια στὴ δουλειά, γιὰ τὴν πιέζουν οἱ βιοτικὲς ἀνάγκες, εἶναι κουρασμένοι καί ἐκνευρισμένοι, νωχελικοὶ καί ἀδιάφοροι νά ἐξυπηρετήσουν τὸν πολίτη, πού θά φθάσει στίς δημόσιες υπηρεσίες ἢ ἄλλου, γιά τίς ὑποθέσεις του.

Εὐτυχῶς ὅμως δέν εἶναι μόνον αὐτά. Ὑπάρχουν καί νέοι, πού δέν στέκουν στήν πρόσκαιρη ἀπόλαυση, λιγότεροι βέβαια, ἀλλὰ δυνατοὶ καί δημιουργικοὶ, πού δίνουν τὸ «παρὸν» στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καί ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα, στό κῦτταρο τῆς κοινωνίας. Εἶναι αὐτοὶ πού ἐμπιστεύονται «*τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν*».

Εἶναι οἱ νέοι, πού στοὺς ἐκρηκτικὸς καιροὺς μας, ὄλο καί περισσότερο προχωροῦν πρὸς τοὺς Ναοὺς καί τὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καί ἀναπτέρωνουν τίς ἐλπίδες. Εἶναι οἱ νέοι πού ἀναζητοῦν τὰ αἰώνια καί τρέφονται μέ τίς πνευματικὲς ἀξίες, γι' αὐτὸ καί γεύονται πνευματικὲς ἀπολαύσεις. Εἶναι αὐτοὶ πού εἰσοδύουν βαθύτερα στό νόημα τῆς ζωῆς καί καλλιεργοῦν νοοτροπία ζωῆς, ἀντίθετα στό ρεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Γιὰ τοὺς νέους αὐτοὺς δέν ὑπάρχει ἰδεολογικὸ καί πνευματικὸ χάος. Προχωροῦν σὲ ἀγῶνες εἰρηνικοὺς, χαλιναγωγοῦν τὰ πάθη καί ἀπολαμβάνουν τὰ ἐλίγεια ἀγαθὰ ἔτσι ὥστε κάποτε ν' ἀποκτήσουν τὰ αἰώνια.

ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΧΟΛΙΑ

Ο ΝΕΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἐξέλεξε πρὸ διμήνου τὸν καθηγητὴ τῆς Ἀστρονομίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γεώργιον Κοντόπουλον ὡς τακτικὸν μέλος αὐτῆς εἰς τὴν τάξιν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἐκλογή αὐτὴ ἀποτελεῖ δικαία ἀναγνώριση λαμπρᾶς καὶ μακρᾶς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας καὶ γονίμου ἐρευνητικοῦ καὶ διδακτικοῦ ἔργου.

Ἡ σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτίνες», τοῦ ὁποίου ἐκλεκτὸς συνεργάτης εἶναι ὁ νέος Ἀκαδημαϊκός, ἐκφράζει τὰ συγχαρητήριά της καὶ δοξάζει τὸν Κύριον γιὰ τὸ γεγονός ὅτι ἕνας διακεκριμένος ἐπιστήμων καὶ συνάμα πιστὸς χριστιανὸς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου Πνευματικοῦ Ἰδρύματος τῆς χώρας καὶ διατυπώνει τὴν εὐχὴν ὅπως ὁ κ. καθηγητῆς, ὑπὸ τὴν νέαν του ιδιότητα συνεχίσει τὸ παραγωγικὸν του ἔργο στὸν κλάδον τῆς ἐιδιότητάς του, τὸν ὁποῖον τόσον ἐπιτυχῶς μέχρι σήμερα ἔχει καλλιεργήσει.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Στὸν τόμον τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ 1996 ὁ κ. Δημήτριος Λιαρομμάτης σὲ ἐκτεταμένη ἀρθρογραφία του κατέδειξε τὴν εὐεργετικὴν συμβολὴν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐπὶ τὴν κατοχύρωσιν καὶ διατύπωσιν τῶν θεμελιακῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν προστασίαν τοῦ πολίτη ἀπὸ τὴν καταχρήσιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Ὁμοίως καὶ ὁ κ. Βασίλειος Χαραλαμπόπουλος ἐπὶ τὸ τεύχος τοῦ Μαρτίου τοῦ 1997 ἀναφέρθηκε εἰδικότερα ἐπὶ τὴν χριστιανικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν διατύπωσιν τῶν σχετικῶν ἀρθρῶν ποὺ ἀναφέρονται ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν συνταγμάτων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ '21.

Καὶ περὶ αὐτῶν δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ πρέπει νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς εἶναι ὅτι στὸν αἰῶνα μας, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγένετο περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε λόγος περὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, παρατηρήθησαν ἀπ' ἑνὸς ἄλλοτε ἐμφανῶς καὶ ἄλλοτε λανθανόντως ἀπὸ ὀλοκληρωτικὰ ἢ καὶ κατ' ἐπίφασιν δημοκρατικὰ καθεστῶτα ἢ κατάφωρος παραβίασιν αὐτῶν καὶ ἀπ' ἑτέρου ἢ κατάχρησιν αὐτῶν ἀπὸ διαφορῶν συντεχνιακῶν ὁμάδων εἰς βάρος τοῦ εὐρυτέρου κοινωνικοῦ συνόλου.

Καὶ ναὶ μὲν ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία συνέβαλε ἐπὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος ἐκεῖνου ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὸς ὁ ἐξανθρωπισμὸς τῶν κοινωνιῶν καὶ νὰ διαμορφωθῶν τὰ πολιτεύματα μὲ βάση τὴν ἀρχὴν τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι τὸ κύριον βάρος τῆς Εὐαγγελικῆς Διδαχῆς διατύπωθη μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κύριον ἐπὶ τῆς «ἐπιτομῆς Ὁμιλίας».

Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐξισορρόπησιν μεταξὺ δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἐγγυᾶται τὴν ἀρμονικὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν καὶ τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τοῦ πολιτεύματος. Ἡ μονομερὴς προβολὴ τῶν δικαιωμάτων καὶ ἡ ἐπιδίωξιν ἰκανοποιήσεως τῶν ἰδίων συμφερόντων, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ἐπιπτώσιν ἐπὶ τὸν συνόλον, δημιουργεῖ τὴν προϋποθέσιν ἐκεῖνες γιὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ταξικῶν συγκρούσεων, τὴν ὁποῖαν τόσο ἀκριβὰ ἔχουμε πληρώσει.

Ἡ εὐεργετικὴ πνοὴ τῆς Εὐαγγελικῆς Διδαχῆς ἐπὶ τὴν ἀνθρώπιναν σχέσιν θὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ μόνον τότε, ὅταν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μὲ τὴν διάκρισιν ποὺ δίδει ὁ θεὸς φωτισμὸς καλύπτει τὸ σύνολον τῶν θεῶν ἐντολῶν.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ίδιαίτερη σημασία είχε η άπεργία των εκπαιδευτικών. Ίσως δὲν ἔχουν καταλάβει οἱ ἀρμόδιοι ὅτι οἱ καλύτερες ἐπενδύσεις μὴ δὲν εἶναι στὰ καζίνο, ἀλλὰ στὴν παιδεία. Οἱ ἐπενδύσεις στὴν παιδεία ἔχουν οἴγουρο καὶ ἔξασφαλισμένο κέρδος μεσοπρόθεσμα καὶ μακροπρόθεσμα. Ἐννοοῦμε βέβαια μιὰ παιδεία σωστή με ὑψηλούς στόχους. Μὲ Ἑλλάδα καὶ Ὁρθοδοξία καὶ Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Τὶς ἀξίες δηλαδὴ αὐτὲς ποὺ ἐξέθρεψαν Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Ἐννοοῦμε δασκάλους μὲ προσόντα ποιοτικά, μὲ ἦθος καὶ γνώση, μὲ κῦρος καὶ ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς τους. Δασκάλους μὲ πίστη καὶ συνέπεια στὸ λειτουργημά τους, ἔτοιμους μὲ στοργὴ πολλὴ καὶ ἀγάπη νὰ προετοιμάσουν τὶς εὐπλαστες ψυχὲς γιὰ νὰ φέρουν τὸ βάρος τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἔρχεται. Ἡ ἀγωγή εἶναι σήμερα προβληματικὴ καὶ χρειάζεται ἰσχυρὲς προσωπικότητες. Χρειάζεται ξεχωριστὴ τέχνη. «Τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἔστιν ἄλλη μείζων. Τί γὰρ ἴσον τοῦ ρυθμίσει ψυχὴν καὶ διαπλάσαι νέου διάνοιαν;» μᾶς λέγει ὁ Χρυσόστομος. Χρειαζόμαστε ἀκόμη μαθητὲς μὲ ἐνθουσιασμό, ζῆλο καὶ θέληση γιὰ μάθηση. Τὸ σχολεῖο μὲ λίγα λόγια πρέπει, μετὰ τὴν οἰκογένεια, νὰ εἶναι ἐργαστήριον ἐργατῶν τοῦ πνεύματος καὶ σχολεῖο διαμορφώσεως ἠθικῶν προσωπικοτήτων μὲ ἐλεύθερο φρόνημα καὶ προοπτικὲς ὑγιεῖς. Νὰ εἶναι τὰ νειάτα γεμάτα αἰσιοδοξία γιὰ τὴ ζωὴ. Ποιὸς θὰ τὰ δώσει αὐτὰ πέρα ἀπὸ τὴν οἰκογένεια; Ἀσφαλῶς ἡ παιδεία ποὺ θέλει ἐμπνευσμένους ἡγέτες καὶ γνῶστες τῆς δυσκολίας τοῦ ἔργου. Παιδεία μὲ σχεδιασμούς καὶ ἔλεγχο. Ἡ «ἀξιοπρέπεια» τοῦ εκπαιδευτικοῦ πρέπει βεβαίως νὰ στηρίζεται στὶς ἀναλλοίωτες ἠθικὲς ἀρχὲς γιὰ νὰ εἶναι καὶ τὸ ἔργο του ἀποδοτικόν.

Τιμοῦμε τοὺς εκπαιδευτικοὺς ποὺ εἶναι

ἄξιοι μᾶς τέτοιας σπουδαίας καὶ μεγάλης ἀποστολῆς. Καὶ πιστεύουμε πὺς τὸ Κράτος θὰ θελήσει νὰ λύσει στὰ μέτρα τοῦ δυνατοῦ καὶ τὰ δικά τους προβλήματα.

Η ΔΟΞΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἐγκαινιάσθηκε στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης στὶς 3 Μαρτίου, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἐκθέσεις γιὰ τὸ Βυζαντινὸ πολιτισμὸ.

Ἡ ἐκθεση αὐτὴ ἔγινε χάρις στὴ χορηγία Ἑλλήνων ἐπιχειρηματιῶν καὶ ἄλλων φορέων. Ἡ ἐκθεση ἀνοικτὴ γιὰ τὸ κοινὸ ἀπὸ τὶς 11 Μαρτίου μέχρι 6 Ἰουλίου ἐστιάζεται στὸς μέσους χρόνους τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τὸ τέλος τῆς εἰκονομαχίας, τὸ 843, ἕως τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204.

Οἱ ἐπιμελητὲς τῆς ἐκθέσεως τιθάσσευσαν ἓνα πλῆθος 400 περίπου σπάνιων ἀντικειμένων λειτουργικοῦ καὶ κοσμικοῦ περιχομένου ἀπὸ 119 συλλογὲς 20 χωρῶν.

Ἡ Δόξα τοῦ Βυζαντίου προσπαθεῖ νὰ δείξει τὸν πλοῦτο τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ στὸς χρόνους ποὺ ἡ Κωνσταντινούπολη εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς μεγαλύτερης αὐτοκρατορίας καὶ τὸ κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας. Διερευνῶνται οἱ ἐπιρροὲς τοῦ Βυζαντίου στὸν πολιτισμὸ τῶν γειτόνων λαῶν: τοὺς ὀρθόδοξους Ρώσους, Βουλγάρους, Ἀρμενίους, Γεωργιανούς, Σύριους, Αἰγύπτιους, τὶς ἀλληλεπιδράσεις τοῦ Βυζαντίου μὲ τὴν ἰσλαμικὴ Ἀνατολὴ καὶ τὶς ἀλληλεπιδράσεις Βυζαντίου καὶ Δύσης.

Ἡ Δόξα τοῦ Βυζαντίου ἔχει ἐπίσης ἐκθέματα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα Μουσεῖα τῶν ΗΠΑ, τῆς Ἑλλάδος, Ρωσίας, Βατικανοῦ, Γαλλίας, Μεγ. Βρετανίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Πολωνίας, Ἰσραήλ, Ἰσπανίας κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα 40 ἐξαιρετικὰ ἔργα προέρχονται ἀπὸ τὸ Βυ-

ζαντινὸ Μουσεῖο, τὸ Μουσεῖο Μπενάκη, τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Κορίνθου, τὸ Μουσεῖο βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ Θεσσαλονίκης, τὸ Μουσεῖο Κανελλόπουλου, τὴ βυζαντινὴ συλλογὴ Κυθήρων καὶ τὶς Ἴ. Μονὲς Βλάνταδων Θεσσαλονίκης, Ἰθῆρων Ἀγίου Ὁρους, Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου, Σαγματᾶ Θηβῶν. Ἀντικείμενα ἀπὸ Μακεδονία καὶ Θράκη, ἀπὸ συλλογὲς τῆς Καβάλας, Διδυμοτείχου, Κομοτηνῆς, Σερῶν, Βερροίας, Καστοριάς καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα ταξίδεψαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως ἀπὸ τὴν Ἴ. Μονὴ Ἰθῆρων Ἀγίου Ὁρους, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου καὶ Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ.

Γιὰ τὴ Δόξα τοῦ Βυζαντίου ἐργάστηκαν Ἕλληνες καὶ ξένοι κορυφαῖοι βυζαντινολόγοι ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο. Ἡ ἔκθεση παρουσιαζομένη στὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μουσεῖα τοῦ κόσμου, παίρνει τὴ θέση της στὶς μνημειώδεις ἐκθέσεις τοῦ Μουσείου ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1870 καὶ ἔχει σήμερα συλλογὲς δύο ἑκατομμυρίων ἔργων τέχνης ἀπὸ πέντε χιλιάδες χρόνια ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

ΕΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΑΣ

Τὸ 1997 χαρακτηρίστηκε εὐρωπαϊκὸ ἔτος ἀνθρωπιάς κατὰ τοῦ ρατσισμοῦ καὶ τῆς ξενοφιλίας. Ἐπίσημη ἑναρξὴ ἔγινε μὲ τὴν παρουσία τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ στὴν Παλαιὰ Βουλὴ στὶς 26 Φεβρουαρίου. Τί ἀκριβῶς ἐννοοῦν οἱ ἐμπνευστὲς τῆς ιδέας δὲν ξέρομε. Ὅμως ἓνα εἶναι βέβαιο: ὅτι ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀνθρωπιάς σημειώνει τὴν ἄλλειψή της. Καὶ ὁ εἰκοστὸς αἰώνας κατάφερε νὰ “κατασκευάσει μιὰ ἀπέραντη πινακοθήκη φρικαλεοτήτων”, ὅπως ἔλεγε ὁ I.M. Παναγιωτόπουλος. “Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν δικαίωμα ζωῆς καὶ ἐμεῖς ὀφείλομε ἀγάπη πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας ποὺ εἶναι πλασμένοι καὶ αὐτοὶ ὡς καὶ ὅλους τοὺς ἄνθρώπους *κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*” τοῦ Δημιουργοῦ.

ΑΥΤΟ ΙΣΧΥΕΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Τὸ ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα τώρα τελευταῖα εἶναι: αὐτὸ ἰσχύει σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη. Τελεῖα καὶ παῦλα. Κάθε ἀντίρρηση εἶναι περιττή. Βέβαια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ ποῖος ἔχει τὴν τελικὴ λέξη. Οἱ μισθοὶ μας, λένε π.χ. οἱ καθηγητὲς, εἶναι μικρότεροι ἀπὸ τοὺς μισθοὺς τῶν ἄλλων εὐρωπαίων συναδέλφων μας. Τὸ ἴδιο λένε καὶ οἱ βουλευτὲς καὶ τὸ ἴδιο κάθε κατηγορία μισθοδοτουμένων ἀπὸ τὸ Δημόσιο. Μὲ διαφορετικὸ τρόπο λέγεται τὸ ἴδιο. Οἱ μισθοὶ τῶν εὐρωπαίων συναδέλφων μας εἶναι μεγαλύτεροι. Καὶ συνεχίζουν οἱ διεκδικήσεις γιὰ ἐξομοίωση, χωρὶς φυσικὰ τὰ ἀπαραίτητα συγκριτικὰ στοιχεῖα τῆς διαφορᾶς τοῦ κόστους ζωῆς.

Στὴν Εὐρώπη ἡ οἰκογένεια ἔχει χαλαροὺς δεσμούς. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ κάνουμε καὶ ἐμεῖς. Αὐτὸ εἶναι ἐκσυγχρονισμός. Στὴν Εὐρώπη ἢ καὶ στὴν Ἀμερικὴ τὰ διαζύγια αὐξάνονται σὲ ἀριθμὸ. Τί τὸ περιέρχο νὰ περιμένουμε τὸ ἴδιο νὰ συμβεῖ καὶ σὲ μᾶς. Τώρα μάλιστα ἔχουμε τό: ὁ σύντροφος ἢ ἡ σύντροφος τῆς ζωῆς. Καινούργιο φρούτο. Νέα ὀρολογία. Καὶ δὲν τρέχει τίποτα. Ἔτσι γίνεται στὴν Εὐρώπη. Ἀκούγεται πὼς διεκδικοῦνται καὶ συναξιοδοτικῆς ἐξομοίωσης οἱ «σύντροφοι τῆς ζωῆς» πέρα ἀπὸ τοὺς ἢ τὶς νομίμους συζύγους. Περιέργα πράγματα! Ναι, ἀλλὰ γίνονται στὴν Εὐρώπη. Θὰ ἦταν καλύτερα νὰ ἀποφασίζουμε τί θέλομε. Νὰ παραμείνουμε μιμητικὰ ζῶα χωρὶς δικαίωμα νὰ ἀποφασίσουμε γιὰ τὴ ζωὴ μας σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ τόπου, τὶς παραδόσεις καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα ἢ νὰ ὑποδουλωθοῦμε στὸ: Μὰ αὐτὸ γίνεται στὴν Εὐρώπη. Ἄρα, τελεῖα καὶ παῦλα. Ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση πὼς ἐκσυγχρονίζομαστε μὲ τὰ λόγια. Ἡ Εὐρώπη μπορεῖ νὰ κάνει ὅ,τι θέλει. Ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς εἴμαστε Εὐρώπη, ἀφοῦ εἴμαστε ὁ ἀρχαιότερος λαὸς της καὶ τὸ ὄνομα τῆς Εὐρώπης εἶναι ἑλληνικόν. Ἄν ἐμεῖς θέλομε νὰ διατηρήσουμε τὴν ταυτότητά μας ἄς μείνουμε στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα.

Σ.Β.Π.

ΟΥΡΑΝΙΟΣ ΑΥΤΟΨΙΑ

«Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις» καὶ «καιροῖς χαλεποῖς», ἐν οἷς ζῶμεν, κατὰ τὴν πρόρρητον τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν, ἢ ἐν οὐρανοῖς θριαμβεύουσα ἐκκλησία, τὰ μάλᾳ ἀνησύχει ἐκ τῆς ὀλιγότητος καὶ πτωχείας τῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνερχομένων προσευχῶν. Αἱ κομιζόμεναι κατὰ νυχθήμερον, ὑπὸ τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων ἀγγέλων **«χρυσῶν φιάλων»**, ἦσαν ἡμίκενοι καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν πολλοῖς εὐτελεῶς ἀξίας. Κοινὴ ἢ διαπίστως καὶ ἢ ἀναζητήσις τῶν αἰτίων ἀπὸ μέρους τῶν τὴν οὐράνιον μακαριότητα βιούντων δικαίων. Ὅθεν καὶ πρὸς καθυσχασμὸν τῶν διὰ τὴν στρατευομένην ἐκκλησίαν ἀδιαλείπτως προσευχομένων ἐν οὐρανοῖς, συνεστήθη ὑπὸ τοῦ Παντάνακτος, τῆ αἰτήσῃ των, τετραμελὴς ἐξεταστικὴ τοῦ πράγματος ἐπιτροπὴ, ἥτις κατορχομένη εἰς τὴν γῆν θὰ διηρεῦνα τὸ θέμα. Ὁ Κύριος ὡς παντογνώστης καὶ **«ἐτάζων νεφροῦς καὶ καρδίας καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων ἐπιστάμενος μόνος»**, ἐγνώριζε τὰς αἰτίας. Ἐν τούτοις συγκαταβαίνων τοῖς ἀγίοις καὶ δικαίοις Αὐτοῦ προέβη εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς **«ὅπως δικαιοῦθι ἐν τοῖς λόγοις Του καὶ νικήσῃ ἐν τῷ κρίνεσθαι Αὐτόν»**, ἐν ταύτῳ δὲ διδάσκων ἔτι καὶ ἐκέτισε αὐτοὺς. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴ ἀπετελέσθη ἐκ τῶν τριῶν Μεγάλων οἰκουμηνικῶν διδασκάλων καὶ ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, συνοδευομένων ὑπὸ ἐνὸς τῶν ἀρχαγγέλων ὡς Γραμματέως καὶ λαβοῦσα τὸν διορισμὸν τῆς ἐπέλης νεφέλης κούφης καὶ κατῆλθεν πάραυτα εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ἥλιον εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῆ ἔργου. Ἦτο δὲ τοῦτο, ἢ δι' ἀμέσου αὐτοψίας διερεῦνησις τῶν αἰτίων τῆς πτωχείας καὶ υποβαθμίσεως τῶν μέχρι οὐρανοῦ ἀνερχομένων προσευχῶν, ἅτινα καταχωρούμενα εἰς εἰδικὸν πόρισμα θὰ ὑπεβάλλοντο τῷ Παντάνακτι.

Ἀποβῶσα εἰς τὴν γῆν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς
AKTINES APPIΛIOΣ 1997

σοφίας, τὴν Μητρόπολιν καὶ ἀκρόπολιν τῆς ὀρθοδοξίας ἦν ἐπέλεξεν ὡς ἀντιπροσωπευτικὴν τῆς οἰκουμένης, ἔκρινε σκόπιμον ὅπως ἀρχίσῃ τὴν ἐρευνάν τῆς ἐπισκεπτομένη τοὺς οἴκους τῶν μόλις ἀφυπνιζομένων χριστιανῶν καὶ λάβῃ μίαν πρώτην εἰκόνα ἐκ τῆς ὀρθρινῆς συμπεριφορᾶς των. Εἰσερχομένη εἰς αὐτοὺς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, παρετήρησεν ὅτι οἱ πλεῖστοι τούτων ἐξυπνοῦντες καὶ ἐνδύομενοι, καίτοι διετήρουν εἰς τὰς οἰκίας των εἰκονοστάσια μετὰ ἀνημμένου κανδηλίου, ἔσπευδον εἰς τὸ νὰ λάβουν τὸ πλούσιον πρωϊνὸν των ὑπὸ τοὺς ἤχους θορυβώδους ξενικῆς μουσικῆς χωρὶς νὰ ποιήσουν οὔτε κἂν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ὀλίγοι δὲ τούτων ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας των ἐποίουν ἀδεξίως καὶ ἀνοικίως τοῦτο, μηδὲν λέγοντες, ἐνῶ ἡ διάνοιά των περιφρονεῖς ἡσχολεῖτο περὶ τὴν κακίαν τῆς ἀρχομένης ἡμέρας. Μετὰ τινὰ περιπλάνησιν καὶ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν γενικὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ ἐρευνωμένου θέματος ὁ προεδρεύων τῆς Ἐπιτροπῆς προεβύτερος Γρηγόριος, διακόψας τὴν σιωπὴν εἶπεν:

«Θεὸν τὸν γεννήσαντα αὐτοὺς ἐγκατέλιπον καὶ ἐπιλανθάνοντο Θεὸν τοῦ τρέφοντος αὐτοὺς...» Καὶ ἐπέταξεν τῷ ἀρχαγγέλῳ γραμματεῖ: Γράψον: Προσκόλλησις εἰς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ. Μέρμυρα τοῦ αἰῶνος τούτου. Πολυπραγμοσύνη. Ἀπάτη πλούτου. Ἦδοναί βίου...

Εἶτα ἐξερχόμενοι τοῦ πολυανθρώπου ἄστεως ἐχώρησαν εἰς ἀνδράνας τινὰ Μονὴν ζηλωτῶν. Ἦτο ἡ ὥρα καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἀκόμη ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου. Εἰσελθόντες παρέμειναν ἐν σιωπῇ ἀκροώμενοι τὰ ἱερὰ λόγια. Μετὰ τινὰ χρόνον ὁ Γρηγόριος εἶπε πραεῖα καὶ χθαμαλῇ τῇ φωνῇ:

-Συγχαρησάτε μοι πατέρες καὶ ἀδελφοί. Τί λέγουσιν οὔτοι; Μήπως ἔνεκεν τῆς ποτὲ ἐπὶ γῆς ἐκ τοῦ γήρατος βαρυνκοῦσας μου δὲν ἀκούω καλῶς;

-Μά οὔτε καὶ ἐγώ! Διεβεβαίωσεν ὁ κατὰ

πολὺ νεώτερος Βασιλείος, συμφωνήσαντος διὰ νεύματος καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Στραφέντες πρὸς τὸν γραμματέα ἀρχάγγελον τὸν φέροντα ἐκατέρωθεν τῶν ὠτων τὰς γνωστὰς ἐκ τῆς εἰκονογραφίας «σάλπιγγας» ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν.

-Οὐδεμία ἀρτία λέξις ἔφθασεν ἄχρι τοῦ νῦν μέχρι τῶν ὠτων μου... Εἶπε δευτερολογήσας ὁ ἑλληνομαθέστατος Βασιλείος. Μήπως ἠλλάξαν τὴν γλῶσσαν των;

-Ὅχι, τίμιε πάτερ! Παρενέθη ὁ ἀρχάγγελος. Τὰ αὐτὰ κείμενα, ἅτινα παρεδόθησαν ὑφ' ἡμῶν, εἰσὶν ἐν λειτουργικῇ χρήσει. Πλὴν ὅμως, ἐκφέρουν τὰς λέξεις παρεφθαρμένας ἀναγινώσκοντες ἀπροσέκτως καὶ ἐπιτροχάδην, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ σχινοτενοῦς καὶ ἀτέρμονος τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἅτινας κατέστησαν μακρὰς ζηλωταὶ τινὲς ὀρίσαντες τὸ δισσεύειν καὶ τρισσεύειν αὐτάς, τοῦτο δὲ καθότι ἐξέλιπεν ἐκ τῆς σχολικῆς παιδείας αὐτῶν ἢ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν ἣ ἄνωθεν κατερχομένη σοφία ἐφιλοσόφησεν καὶ ὁ σαρκωθεὶς λόγος ἀπεκάλυψεν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔδογματίσκει τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον.

Ὁ Βασιλείος, ἔτι σύννους γενόμενος κινήσας τὴν μισοπόλιον κεφαλὴν του, ἐπιθύρῃσεν «δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογία αὐτῶν εἰσακουσθήσονται...» Εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸν γραμματέα ἀρχάγγελον ἐπέταξεν αὐτῷ ἵνα γράψῃ: ἔλλειψις ἐνσυνειδήτου συμμετοχῆς, βαττολογία.

Καταλείψαντες τὰ προάστεια ἐχώρησαν εἰς συνοικιακὸν ναὸν τοῦ κλεινοῦ ἁσπεως. Εἰσελθόντες ἐν αὐτῷ οὐδένα εὔρον ἐκεῖσε ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἐφημερίων πλὴν γηραλέου τινὸς καὶ νυσταλέου νεωκόρου καθεύδοντος ἐν τινι στασιδίῳ. Συνεισῆλθεν δὲ αὐτοῖς πάραυτα καὶ τις διερχόμενος χριστιανὸς ὅστις ἄσπας κηρὸν καὶ προσκυνήσας εὐλαβῶς τὴν ἐν τῷ προσκυνηταρίῳ ἱερὰν εἰκόνα τοῦ τιμωμένου ἐν τῷ ναῷ τούτου ἁγίου, ἠρώτησε τὸν νεωκόρον:

-Δὲν ἔχετε Ὁρθρον σήμερα;

Ὁ νεωκόρος αἰφνιδιασθεὶς ἀπήντησεν:

-Α! Ναί! Τὸν πάτερ ποῦ ἐφημερεῖται τὸν

φώναξαν κάπου ἔξω ἀλλὰ θὰ γυρίσει ὅπου νᾶναι...

-Μὰ καὶ χθὲς καὶ προχθὲς τὸ ἴδιο συνέβαινε, τὴν ἴδια ὥρα! Παρετήρησεν ἐκεῖνος.

-Δὲν ξέρω, χριστιανέ μου! Ἐγὼ δὲ φυλάω τοὺς παπάδες! Τοῦ ἀντεῖπε δυσθύμως ὁ νεωκόρος. Ἄν θὲς ἀγιασμό ἄσει τὸ τηλέφωνό σου κι αἴντε στὸ καλό! Μὲ ζάλισες...

Ὁ χριστιανὸς ποιήσας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ψελίσας τι ἐξῆλθεν ὀπισθοβατῶν τοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ ἐκίνει τὴν κεφαλὴν συλλυπούμενος ἐπὶ τούτοις.

Τότε ὁ Γρηγόριος μὴ δυνάμενος ἵνα ἀποκρύψῃ τὴν ἱερὰν ἀγανάκτησίν του εἶπεν:

-Ἐὰν τὸ «προσευχητέον μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον» δέον ὅπως ἀποτελῇ κανόνα τοῖς πᾶσι, πολλῶ μᾶλλον τοῖς τεταγμένοις εἰς τὸ ἔργον τοῦτο.

Εἶτα εἶπε τῷ ἀρχαγγέλω γραμματεῖ γράψον: ἀμέλεια τοῦ ἐν αὐτοῖς χαρίσματος. Ἀσύγγνωστος ὀλιγωρία. Ἀνευθυνία. Ραθυμία.

Ἐπισκεπτόμενοι διαδοχικῶς ναοὺς καὶ εὐκτηρίους οἴκους διήλθον ἔξωθεν αἰθούσῃς τινὸς διαλέξεων εἰς ἣν συνέρρεον εὐάριθμοι καὶ κοσμίως ἐνδεδυμένοι χριστιανοὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Εἰς τὸν εὐμεγέθη πίνακα ἀνακοινώσεων, ἔξωθεν ταύτης, ἀνεγράφετο τὸ θέμα τῆς διαλέξεως «Ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς». Ὁμιλητὴς ὁ διάσημος καθηγητὴς Χ.Ψ. Τοῦτο ἀνέγνω τὸ πρῶτον ὁ ὀξυδερκέστατος ἱερός Χρυσοστόμος καὶ ἐπρότεινε:

-Δὲν εἰσερχόμεθα μὴ τι χρήσιμον ἐπὶ τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν ἀποκομίσωμεν; Συγκατανευσάσης τῆς ἱερᾶς χορίας εἰσῆλθον. Ἦδη ἐν βαθεῖα σιωπῇ ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ προεστῶτος ἡ ἐναρκτήριος προσευχή. Αἰσθημα βαθυτάτης ἀνακουφίσεως, οὐ τῆς τυχούσης, ἐγεννήθη αὐτοῖς ἐκ τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐλαβείας τῶν συνηγμένων ἐπὶ τῷ αὐτῷ καὶ συναπαγγελιόντων τὴν Κυριακὴν προσευχήν. Ἄγγελος Κυρίου τεταγμένος ἐπὶ τούτο, ἐπλήρου, χαρίεις τὴν ὄψιν, τὴν «φιάλην» του, ἰστάμενος ὀλίγον ἄνωθεν τοῦ δῆματος. Προδάντων τῶν συμπροσευχομένων εἰς τὴν

φράσιν: «καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», αἰφνιδίως ἡ φιάλη ἐξεκενώθη ὡς διαρραγεῖσα.

Βαβαί! Ἐνεπείθη ὁ Βασιλεὺς. Οὐδεὶς τούτων ὑπῆρξεν εἰλικρινῆς ὡς μὴ συγχωρήσας ἀπὸ καρδίας τὸν ἁμαρτήσαντα αὐτῷ ἀδελφόν. Καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν ἀρχάγγελον εἶπε:

-Γράψον: Ἄσυμφωνία λόγων καὶ ἔργων. Ἄσυνέπεια. Ψευδῆς διαβεβαίωσις.

Δὲν ἀνεχώρησαν ἐν τούτοις ὡς ἦτο ἐπόμενον, τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου ἀρεσκομένου τῇ ἱερᾷ ρητορικῇ καὶ ἐκζητήσαντος ἐπιμόνως ὅπως ἀκροασθῶσι τοῦ ἐκλεκτοῦ ὁμιλητοῦ. Ληξάσης τῆς ἀκροάσεως ἀπεφάνητο οὗτος οἰοεὶ μονολογῶν:

-Ὅ,τι ἄριστον ἐπὶ τοῦ θέματος! Πλὴν ὁμως «**μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν...**»

Ἡ ἐπομένη ἡμέρα, ἡμέρα τοῦ Κυρίου, τοὺς εὔρεν ἐπὶ ποδὸν ὀρθρου βαθέος. Πανηγυρικαὶ κωδωνοκρουσαὶ ἐδόνουν τοὺς αἰθέρας. Ἡ Οὐράνιος Ἐπιτροπὴ ἐπιλέξασα κεντρικὸν ναὸν εἰσῆλθον ἀσποφητί. Ἡ ἐκπληξίς τῆς ὁμως ὑπῆρξεν ὀδυνηρὰ ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὰ ἔνδον. Ὁ ἀρχάγγελος διερωτήθη ἂν οἱ συγκεντρωμένοι ἐκεῖσε ἦσαν χριστιανοί. Ὁ διαχεόμενος θόρυβος ἐκ τῶν συνομιλιῶν καὶ τῶν ἀσκόπων μετακινήσεων τῶν ἐνεθύμιζε ἰουδαϊκὴν χάδραν καὶ οἱ ψάλλοντες ἀτάκτως φωναῖς καὶ ἀκατανοήτοις ρήμασι ἱεροψάλται, δερβίσας καὶ μουεξίνας λατρεύοντας τὸν Ἄλλάχ. Δεξιᾷ δὲ τῷ εἰσερχομένῳ, ὅπου τὸ παγκαριον, συνετελεῖτο θορυβώδης καὶ ἀνοίκειος ἀγοραπωλησία κηροῦ. Ὅτε δὲ ἤρχισε ψαλλόμενος ὁ Χερουδικὸς ὕμνος ἐδόθη τὸ σύνθημα διὰ τὴν περιφορὰν τῶν δίσκων καὶ ἡ προκληθεῖσα σπουδὴ καὶ ἀταξία ἐκορυφώθη εἰς τὴν φράσιν -ὅποια εἰρωνεῖα!- «*πάσαν τὴν βιοτικὴν ἀποθώμεθα μερίμναν*» ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν δισκοφορούντων, τῆς ἀναζητήσεως χρημάτων ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιασματος καὶ τῶν πλιτόντων μετὰ ὀξέως καὶ διαπεραστικοῦ ἤχου κερμάτων. Ἄλγεινήν ἐντύ-

πωσιν ἐνεποίησεν καὶ ἡ ἀμφίσεις τῶν ἐκκλησιαζομένων πάντῃ ἀνοίκειος καὶ σκανδαλώδης. Παρὰ ταῦτα παρέμειναν συμπροσευχόμενοι καὶ συμπροσφέροντες τὴν Ἁγίαν Ἀναφορὰν μετὰ τῶν ὀλίγων ἐκείνων οἵτινες συμμετείχον ἐνσυνειδήτως τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Πληρωθείσης τῆς Ἀπολύσεως, ἐπέταξεν ὁ Βασιλεὺς τῷ Ἀρχαγγέλῳ Γραμματεῖ, γράψον:

-«**Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἀπέχει...**» καὶ ἀπῆλθον σιωπηλοὶ μὲ θαρῦθυμον καρδίαν.

Ἐκκινήσαντες πάλιν περὶ τὴν δείλην εἰσῆλθον εἰς τινὰ μικρὸν ἰδρυματικὸν ναὸν ἔνθα ἐτελεῖτο ὁ Ἐσπερινός. Πλήθος ἀπλοϊκῶν γυναικῶν κυρίως εἰσήρχετο ἤναπτε κηρὸν καὶ ἐχώρει κατασπάζεσθαι ἀπάσας τὰς ἀγίας εἰκόνας κύκλω τοῦ ναοῦ, ἐνῷ ὁμᾶς τις μανδηλοφοροῦντων εἰς τὸ δάθος συνεζήτει, στρεφομένων ἀλλήλων ἀλλήλαις. Ἐτέρα ἐμετάνιζεν πρὸ τῆς Ὁραίας Πύλης ἐνῷ ἄλλη ἐζήτει ἀπὸ τοῦ νεωκόρου «*ἀγία ζέση*». Εἰς μάτην ἀνέμενεν ὀπισθεν τοῦ θυσιαστηρίου εἰς ἄγγελος μὲ κενὴν θυμιάματος φιάλην ἕως τῆς Ἀπολύσεως τοῦ Ἐσπερινοῦ.

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος εἶπεν ἐν τέλει τῷ ἀσωμάτῳ Γραμματεῖ γράψον: τυπολατρεία.

Εἶτα ἡ Οὐράνιος Ἐπιτροπὴ ἤρχισεν ἐπισκεπτομένη ταμιεῖα, ἐν οἷς ἐπελθούσης τῆς νυκτός, προσηύχοντο ὀρθοστατοῦντες ἢ γολυκλινεῖς οἱ πρὸς ὕπνον ἀπιόντες ἱκανοὶ χριστιανοί. Εἰσήρχετο ἡ ἱερὰ συντροφία, κελεισμένων τῶν θυρῶν, ἡκροᾶτο ἐπ' ὀλίγον καὶ ἀπεχώρει σημειοῦσα ὅ,τι ἐνδιαφέρον ἐπὶ τοῦ ἐρευνημένου θέματος. Πολλὰ ἐκεῖ τὰ παράδοξα, ἑτερόνομα καὶ ἀπερίγραπτα, ὧν τινῶν ἐγένοντο αὐτήκοοι μάρτυρες, ὅπως: εἰς τινὰ οἰκίαν εὔρον χριστιανὴν προσευχομένην σταυροκοπομένην καὶ μετανίζουσαν ἥτις ἠτεῖτο παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄμεσον καὶ παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῶν ἀντιδίκων τῆς ὡς τάχιον καὶ τάζουσαν προσφορὰς ὑλικὰς εἰ ἤθελεν εἰσακουσθῆ τὸ αἰ-

τημά της... Ἄλλος τις εὐσεβῆς ἐξήτει ἐπιμόνως ὅπως εἶναι μεταξύ τῶν πρώτων τυχηρῶν ἐπικειμένης κληρώσεως λαχείου ὑποσχόμενος ὅτι εἰ ἤθελεν εἰσακουσθῆ θὰ συνεισέφερεν εἰς τὸν καλλωπισμὸν τοῦ ναοῦ τῆς ἐνορίας του. Ἐτερος ἠτεῖτο ἐξουσίαν καὶ ἀξίωμα ἀνάλογον τῶν “γνώσεων” καὶ “ἱκανότητων” του... Κληρικός δέ τις ἀνελίσκετο ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του παρεκκλησίῳ αἰτούμενος ἐπιμόνως ἐπισκοπήν εἰς τὰς ἐπὶ θύρας ἐκλογὰς *“ἵνα δυνηθῆ καὶ προσφέρῃ καὶ οὗτος διακονίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπικαλούμενος ἐν τῷ ἅμα καὶ τὴν θουσίαν τῆς ἀγαμίας του ἣν πρὸς τοῦτο καὶ μόνον ἐπέλεξεν...”* Συντροφία ἀνδρῶν συμπροσευχομένη μετὰ τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς «κήρυκος τοῦ θείου Λόγου» ἠτεῖτο ἐν σπουδῇ ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς ρίψῃ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ κατακαύσῃ ὡς τάχιον ἔνεστι τοὺς πλανωμένους καὶ πλανώντας αἰρετικούς, κ.ἄ.δ. παράλογα καὶ ἀπερίγραπτα... Εἰς ταύτας τὰς περιπτώσεις ἐνετείλατο ὁ ἅγιος Πρόεδρος τῷ Γραμματεῖ ὅπως ἀναγράψῃ εἰς τὴν διφθέραν του: **«οὐκ οἶδασι τί αἰτοῦσι»**.

Θὰ συνίστα παράλειψιν καὶ θὰ διεξωγράψῃ μονόπλευρον εἰκόνα δημιουργοῦσαν δεινὴν ἐντύπωσιν ἢ μὴ ἀναφορὰ καὶ εἰς περιπτώσεις ἐπισκέψεων εἰς μονὰς, εὐκτηρίους οἴκους καὶ ταμιεῖα ὅθεν ἀνεπέμποντο εὐάρεστοι τῷ Θεῷ ἀληθεῖς καὶ γνήσιαι προσευχαί, ἃς οἱ ἄγγελοι πληροῦντες τὰς φιάλας αὐτῶν μετέφερον ἐν ἀγαλλιάσει εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον Θουσιαστήριον εἰς ὁμοίην εὐωδίας πνευματικῆς. Ἄλλ’ ἦσαν αὐταὶ τόσοσιν ὀλίγαι! Ἐξ’ ἄλλου ἔργον τῆς ἱερᾶς ἐπιτροπῆς ἦτο ἡ διερεύνησις τῶν αἰτίων τῆς παρατηρουμένης κρίσεως τῆς προσευχῆς. Εἰς αὐτὰς τὰς ἀγίας περιπτώσεις ἢ Ἐπιτροπὴ ἠγάλλετο συμπροσευχομένη. Ἐξερχομένη δὲ ὥραν τινα ἐκ τινος ἐρημικοῦ Ἑσυχαστηρίου, ἐνθυμηθέντος τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου τὰς ἐπὶ γῆς ρητορικὰς του πτήσεις ἠκούσθη νὰ λέγῃ μετὰ παλλομένης ἐξ οἴστρου φωνῆς:

«Τοῦτο ζώην τοῦτο ὑγίαιαν καὶ πλου-

τον, τοῦτο πέρας ἀγαθῶν εἶναι νομίζοντες τὸ προσεύχεσθαι τῷ Θεῷ μετὰ καθαρᾶς καὶ ἀδιαφθόρου ψυχῆς. Ὡστερ γὰρ τῷ σώματι φῶς ὁ ἥλιος, οὕτω τῇ ψυχῇ ἢ προσευχῇ...» πρὸς εὐφροσύνην τῶν ἐτέρων, οἵτινες ἄφωνοι ἠκροῶντο.

Ἡ οὐρανόπεμπτος αὕτη καὶ πανίερος Ἐπιτροπὴ, ἐπιταχύνασα τὴν ἔρευναν, καθότι ἡ παράτασις τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας της καθίστατο ὀλονὲν καὶ πλέον δυσάρεστος αὐτῇ ἐξ ὅσων ἠκουε καὶ ἐθεᾶτο εἰς τὸ κατείδωλον ἄστου καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ οἰκούμενα μέρη, ἔφερε τὸ ἔργον της εἰς πέρας. Ὁ οὐρανοφάντωρ πατὴρ ὡς δόκιμος νομικός, συντάξε τὸ πόρισμα καὶ ἀνέγνω τοῦτο καὶ τοῖς ἐτέροις οἵτινες συνεφώνησαν ὁμοφώνως. Ἀκολουθῶς ἐνέκλεισαν αὐτὸ εἰς εὐμεγέθη φάκελλον, σφραγίσαντες αὐτὸν ἐπιμελῶς. Ἐπιδάντες δὲ πάλιν φωτεινῆς νεφέλης ἀπέπτησαν εἰς οὐρανοὺς παραδόντες τοῦτον μετὰ φόδου, ἰδίαις χερσὶ τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος διεξεληθὼν ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ τοῦτο -παρὰ τὸ ὅτι ἐκ προοιμίου ἐγνώριζεν ὡς παντελόπτης- ἐνετείλατο τῷ Γραμματεῖ ἀρχαγγέλῳ ὅπως ἀναγνώσῃ τὸ ἐξαχθὲν πόρισμα τοῖς παρεστῶσι ἀγίοις καὶ δικαίοις. Οὗτοι ἀκούσαντες τὰ διαλαμβανόμενα ἐν αὐτῷ ἐλυπήθησαν λύπην μεγάλην, καταστάντες ἄφωνοι ἐξ αὐτῆς. Καὶ *«ἐγένετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμῶριον»*. Πάντες δὲ προσέβλεπον πρὸς τὸν Κύριον ἀναμένοντες ἐναγωνίως ρῆμα τι ἐξ αὐτοῦ. Ἄλλ’ Οὗτος ὡς εἰκὸς σεβόμενος τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, ἔτι δὲ ἀντλῶν ἐκ τῆς ἀπυθμένου ἀγάπης καὶ μακροθυμίας Αὐτοῦ, ἐπανασφραγίσαντος τὸν φάκελλον, ἐνέγραψε δακτύλῳ ἔξωθεν αὐτοῦ: *«Διὰ τὴν δικάσιμον τῆς τελικῆς κρίσεως ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὅτε ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς»*.

Καὶ παρέδωκεν αὐτὸν τῷ οὐρανίῳ ἀρχαιοφύλακι ἀρχαγγέλῳ πρὸς ἀσφαλῆ φύλαξιν ἄχρι καιροῦ.

π. ΓΝ. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Προλέποντας τὸν Ἀνέστη Κωνσταντινίδη στὸ αἰώνιο ταξίδι του στὶς 3 Μαρτίου, ἀναλογίστηκα πόσες φορές στὰ περιοδικὰ μας διαβάσαμε διάφορες μεταφράσεις του ἀπὸ ἀγγλικά κείμενα πὸν εἶχαν ἓνα ιδιαίτερο μήνυμα.

Στὶς «Ἀκτίνες» τοῦ Ἰουνίου 1992 δημοσιεύθηκε μιὰ ἐπιστολή του ἀναφερόμενη στὸ βιβλίο τοῦ Lee Lacocca "Fame and Faith», προέδρου τῆς Chrysler Corp καὶ δασήμιου οἰκονομολόγου - manager.

Μερικὰ κομμάτια ἀξίζει νὰ τὰ ξαναπροσεγγίσουμε. Ἴσως γιὰτὶ σήμερα μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ σιγουριά πὸς ἐξέφραζαν τὸν ἴδιο στὶς σκέψεις καὶ στὶς τοποθετήσεις του στὰ μεγάλα θέματα τῆς ζωῆς.

«Ἐνας τρόπος γιὰ νὰ μὴν ἀλλάξει κανεὶς ἀπὸ τὴν πολλὴ φήμη εἶναι νὰ θυμᾶται ὅτι τοῦ παραχωρήθηκε μόνο ὀρισμένοι χρόνος σὲ αὐτὴ τὴ ζωὴ - καὶ οὔτε χρήματα οὔτε ἡ φήμη μπορεῖ νὰ τοῦ ἀγοράσει δύο ἐπιπλέον ἡμέρες.

»Ἡ ζωὴ εἶναι τόσο περίπλοκη καὶ εἶναι δύσκολο γιὰ τὸν καθένα, ιδιαίτερα γιὰ τὰ παιδιά, νὰ καταλάβει ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς καὶ σὲ ποιὸν εἴμαστε ὑπόλογοι. Φυσικὰ πρέπει ὅλοι μας νὰ εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἀπέναντι στὸ Θεὸ γιὰ ὅλη μας τὴ ζωὴ, καὶ νὰ ζοῦμε ὑπεύθυνα κάθε μέρα, κὶ ὄχι μόνο στὰ νεκροκρέββατά μας ἐκλιπαρώντας γιὰ συγχώρηση...

»Σὰν παιδί ἤμουνα πιστὸς καὶ ἔτοι παραμένω. Πηγαίνω στὴν Ἐκκλησία τὶς Κυριακὲς, συμμετέχω πάντα στὰ ἱερά Μυστή-

ρια, ιδιαίτερος στὸ μυστήριο τῆς ἐξομολογήσεως».

Αὐτὰ καὶ ἀκόμη βαθύτερα πιστεύω ὁ οἰκονομολόγος Ἀνέστης Κωνσταντινίδης, ὁ ἄνθρωπος πὸν συνδύαζε τὴν πηγαία εὐγένεια, τὴν γλυκύτητα, καὶ τὴν εὐκόλη προσέγγιση τῶν νέων ἀνθρώπων.

"Ἄν καὶ λαμπρὸς ἐπιστήμονας καὶ ἐπιτυχημένος ἐπαγγελματίας, ἐντούτοις στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς νέους ἀνθρώπους, διακρινόταν γιὰ τὴν σεμνότητα καὶ τὸ ἦθος του, τὸν βαθὺ σὲ περιεχόμενο μὰ ἀπλὸ στὴν ἔκφραση λόγου του.

Τὴν πνευματικὴ του ζωὴ καὶ πορεία στήριζε στὴν προσευχὴ καὶ τὸν πνευματικὸ του. Ἡ σχέση αὐτὴ τὸν ἐνέπνεε καὶ τὸν τροφοδοτοῦσε. Ἡ μελέτη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἦταν τὸ κύριο μέλημά του. Ἀφιέρωνε ἐπίσης μεγάλο μέρος τοῦ προσωπικοῦ του χρόνου στὴ μελέτῃ ἑλληνικῆς καὶ ξενῆς βιβλιογραφίας. Ἡ κατάρτισή του ἦταν πολὺπλευρὴ καὶ βαθειά, γι' αὐτὸ καὶ προκαλοῦσε τὸ θαυμασμὸ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συνομιλητῶν του.

Ἡ παρουσία καὶ τὸ παράδειγμά του ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ ἐπαγγελματικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον του νὰ μάθουν καὶ ἀγαπήσουν καθετὶ τὸ Ὁρθόδοξο καὶ Ἑλληνικὸ. Ὁ ἴδιος ἀγαποῦσε τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν δίσταζε νὰ ἀντιδράσει γραπτὰ ἢ προφορικὰ σὲ δημοσιεύματα-θέσεις πὸν προσέβαλαν τὴν πατρίδα μας.

Τὸν εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ ὅσα μᾶς προσέφερε.

Μὲ ἐκτίμηση
Π. ΓΟΥΛΑΚΟΣ
Οἰκονομολόγος

ΘΑΥΜΑΣΤΗ ΕΜΠΝΕΥΣΗ

Ἄγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Ἄξιζει νὰ πληροφοροῦμεθα πότε πότε καὶ κάτι εὐχάριστο καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς νεολαίας, καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς Παιδείας.

Ἀκουστικὴ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο. Ἀπὸ τὴν ΕΡΑ1, στὶς 13 Φεβρουαρίου, στὴν ἐκπομπὴ 19.30' - 20.00' (Τὸ φουαγιὲ τοῦ Πρώτου).

Στὸν Πειραιᾶ, στὸ κτίριο ποῦ στεγάζονται οἱ «Ἐπαγγελματικὲς Τεχνικὲς Σχολές» Καθηγητὲς καὶ μαθητὲς, περνοῦσαν δύσκολους χειμῶνες, μὲ διαπεραστικὸ κρῦο καὶ ὑγρασία. Ἐλειπε ἡ κεντρικὴ θέρμανση. Βέβαια οὔτε συζήτηση νὰ καλύψῃ τὸ κενὸ τὸ Δημόσιο. Δὲν ὑπάρχουν χρήματα.

Νὰ λοιπὸν πῶς ὁ Θεὸς φώτισε τὰ νεαρὰ παιδιά καὶ τοὺς δασκάλους τους, γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὶς δυσκολίες. Δίπλα στὴ Σχολὴ βρίσκεται τὸ ἐργοστάσιο ΕΛΑΪΣ. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασία τῶν προϊόντων, τὸ ἀπαραίτητο γιὰ τὴν λειτουργία τῶν μηχανημάτων νερὸ βράζει. Τὸ καυτό νερὸ πρέπει ἐν συνεχείᾳ ν' ἀποβληθῇ, καὶ νὰ εἰσαχθῇ στὴν θέση τοῦ κρῦο νερὸ στὶς σωληνώσεις, γιὰ τὴν συνέχιση τῆς ἐπεξεργασίας. Τὸ βραστὸ λοιπὸν νερὸ ἦταν ἄχρηστο καὶ τὸ πετοῦσαν. Κι ὅμως θὰ ἦταν τόσο χρήσιμο γιὰ τὴν διπλανὴ παγωμένη Σχολή.

Ἐδῶ μεσολάβησε ἡ ἔμπνευση τῶν παι-

διῶν. Νὰ ἐκμεταλλεῦτοῦν αὐτὸ τὸ χαμένο, τὸ πεταμένο ζεματιστὸ νερό. Νὰ τὸ φέρουν μὲ κατάλληλες σωληνώσεις στὶς δικὲς τους αἴθουσες, νὰ θερμανθοῦν 2.500 μαθητὲς καὶ οἱ δάσκαλοί τους.

Σύμφωνοι, Νομάρχης, Καθηγητὲς καὶ μαθητὲς, προέβησαν σὲ ὅλες τὶς ἀπαραίτητες ἐνέργειες, γιὰ νὰ ὑλοποιηθῇ τὸ σχέδιο. Σὲ ἕξι (6) μῆνες -λόγω γραφειοκρατίας, ὅπως εἶπαν- ὅλα τακτοποιήθηκαν.

Ἡ ἐταιρεία ΕΛΑΪΣ βόηθησε μὲ δραχμὲς 6.000.000. Ἡ Σχολὴ ἀπέκτησε τὴν πολυπόθητη θαλπωρὴ ποῦ τῆς ἔλειπε. Παράλληλα, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς τόσο ἐξελιγμένης καὶ πρωτότυπης, γιὰ τὴν Ἑλλάδα τουλάχιστον, ιδέας, ὄχι μόνο ζεστάθηκαν τόσο ἄνθρωποι, ἀλλὰ ὠφελεῖται καὶ τὸ ἐργοστάσιο διότι δὲν σπαταλοῦνται πιὰ ἄδικα ποσότητες νεροῦ, ἀφοῦ τὸ ἴδιο, τὸ διοχετευόμενο στὴ Σχολή, ἐπαναφέρεται αὐτόματα κρῦο, ὅπως ἐπιβάλλεται, στὰ μηχανήματα, γιὰ νὰ συνεχισθῇ ἡ διαδικασία τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Νομάρχης, καὶ ἄλλες τοπικὲς Ἀρχές, ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς ἐπέκτασης τῆς ἐφευρετικῆς αὐτῆς ιδέας καὶ σὲ ἄλλα σχολεῖα, ποῦ βρίσκονται ὑπὸ ὅμοιες ἢ παράλληλες συνθῆκες.

Θαυμαστὴ ἡ ἐκ Θεοῦ ἔμπνευση, ἡ ἐφευρετικότης, ἡ σύμπνοια, ἡ ἀποφασιστικότης καὶ ἡ δραστηριότης ὄλων ὅσοι συμμετεῖχαν στὴν ἐκτέλεση τοῦ ὠραίου αὐτοῦ ἔργου.

ΑΦΡ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διευθύνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλῶκριαῖα δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἀπρίλιος 1997

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Εκκυκλοφόρησε:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δοκίμια Ἑλληνορθόδοξου Στοχασμοῦ
Παρουσίαση – Εἰσαγωγικὸ δοκίμιο – Ἐπιμέλεια
Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Ἐπίσης ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» ἔχουν κυκλοφορήσει:

Γ. ΒΕΡΙΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ Ι: ΑΡΘΡΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ
ΑΠΑΝΤΑ ΠΕΖΑ ΙΙ: ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ – ΜΟΡΦΑΙ

ΑΠΑΝΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

καὶ ἡ βιογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ
(Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ)

Ὁλόκληρη ἡ πρὸ πάνω σειρά τῶν βιβλίων τοῦ Γ. Βερίτη καὶ ἡ βιογραφία του, διατίθενται ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο «ΖΩΗ», Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, τηλ. 32 23 560, στὴν εἰδικὴ τμημὴ τῶν δρχ. 7000.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα
στά γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄ 1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ 1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω) 1500
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ 1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ 1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023.